

Geliş Tarihi : 13.03.2017
Kabul Tarihi: 08.08.2018

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XVIII/36 (2018-Bahar/Spring), ss.361-411

KIBRIS TÜRK MÜCADELE TARİHİNDE İLETİŞİM (1955-1974)

Ulvi KESER*

Öz

Yunanistan destekli olarak 1953 yılında Atina’da kurulan ve 1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs adasında tedhiş eylemlerine başlayan EOKA’nın bu faaliyetleri Kıbrıs Türkleri için adayı yaşanmaz hale getirdi. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına rağmen ada kargaşa ortamından çıkamadı. Özellikle 1 Nisan 1955 sonrasında yaşanan EOKA terörü ardından garantör devlet olarak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin bir araya gelmesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına rağmen bu yeni devletin ömrü de ne yazık ki pek uzun olmadı ve Akritas Planı çerçevesinde başlayan 21 Aralık 1963 saldırılarının ardından devlet fiilen ortadan kalktı. 1964 Ocak ayından itibaren gettolara sıkışmış, her türlü insani ve doğal haklarından mahrum edilmiş Kıbrıs Türkleri yaşadıkları onca acı, esaret ve ıstıraba ilaveten bir de işletişim bağlamında kısıtlama, izolasyon ve ambargolarla karşılaştılar. Rumların yarattığı bu durum çeşitli şekillerde neredeyse 1974 yılına kadar devam ederken Kıbrıslı Türkler de bu çaresiz ortamda yeni çözüm yolları bulmaya uğraşır ve Kıbrıs Türk Postaları uygulamasından H/M ve KOKKNA damgasına, Taksi Postası’ndan Ankara Yenişehir ve İskenderun Postanesi uygulamalarına ve Sosyal Yardım Pulu inceliğine kadar birçok farklı çözüm yolları bulunmaya ve uygulanmaya çalışıldı. Bütün bu çabaların temelinde ise Kıbrıs adasında yaşayan Kıbrıs Türklerinin mevcudiyeti, meşruiyeti ve haklılığının dünyaya duyurulması vardır. Bu çalışma 1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs’ta EOKA tarafından başlatılan tedhiş eylemlerinden 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekati’na kadar geçen süreçte Kıbrıslı Türklerin sivil ve askeri haberleşme sistemlerine ışık tutmak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler; Kıbrıs Türkleri, Rumlar, Ambargo, İzolasyon, Erenköy, Kızılay.

COMMUNICATION IN THE TURKISH CYPRIOT’S STRUGGLE HISTORY OF 1955-1974

Abstract

EOKA terrorist organization, established in Athens in 1953, made the life unbearable for the Turkish Cypriots especially after 1st April 1955, and despite the fact that the Republic of Cyprus was founded in 1960, the island never came out of the chaotic atmosphere. Subsequent to the demolition of Republic of Cyprus founded on 16th August 1960 under the guarantee of Turkey, Greece and the United Kingdom due to the Greek Cypriot atrocities starting in 21st

* Prof. Dr., Kıbrıs Amerikan Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dekanı,
(ulvi.keser@gmail.com).

December 1961, the heavy pressure, isolations, restrictions and embargoes have appeared on Turkish Cypriot society and the communication as in all the fields of the social life. Despite the fact that the Republic of Cyprus was established, the island unfortunately never came out of the bloody scene of the chaos. Especially subsequent to the EOKA terrorist activities emerged after April 1, 1955, in spite of the fact that the above-mentioned state was established under the guarantee of Turkey, the United Kingdom and Greece, the new country didn't last long. Due to the assaults and the attacks started by the Greek Cypriots in regard of the Akritas Plan so as to kill all the Turkish Cypriots, the country collapses. Then the Turkish Cypriots isolated, surrounded in the ghettos, and deprived of all the humanistic and the natural rights to live come once more face to face with the restrictions, isolation and the embargoes upon the communication as well as the agony, slavery, and the suffering. Such an unfortunate situation created by the Greek Cypriots continue in a way up to 1974, but the Turkish Cypriots try to get the ways for the communication such as the Turkish Cypriot Posts, H/M and KOKKNA usages, Taxi Post, Yenişehir and İskenderun Post Office usages, and the subtle use of Social Aid stamps. The essence of all these efforts lays on the purpose of the efforts to announce the presence, justness, and the rightness of Turkish Cypriots. This scientific study has been prepared so as to focus on the civilian and the military communication efforts of the Turkish Cypriots starting from 1st April 1955 in which EOKA terrorism has started up to 1974 Turkish Peace Operation.

Keywords: *Turkish Cypriots, Greek Cypriots, Embargo, Isolation, Erenköy, Red Crescent.*

Giriş

Birçok medeniyetin ortaya çıktığı ve yaşadığı Akdeniz'in doğusundaki Kıbrıs neredeyse insanlık tarihi boyunca sahip olduğu stratejik pozisyonu korumayı başarmış ve neredeyse bütün sömürgeci zihniyetin de cazibe merkezi olmayı sürdürmüş bir adadır¹. Kıbrıs İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaştan perişan bir halde çıkmış olan Yunanistan'ın İngiltere'nin de ince stratejisi sonucunda 1950 yılından başlayarak BM'ye müracaat ederek adanın bir Yunan adası olduğunu iddia etmesinin ardından önce sorun, sonrasında da uluslararası sorun haline gelir. Savaş sürecinde İtalyan saldırılarını püskürten; ancak Alman saldırılarına karşı koyamayan Yunanistan bu süreçte özellikle Almanya'nın uyguladığı açlık stratejisi nedeniyle Büyük Açlık Dönemi denilen bir süreci yaşamak zorunda kalmış, milyonlarca Yunan vatandaşı açlıktan hayatını kaybetmiş, savaşın ardından İç Savaş da yaşamış ve ülkede hayat ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim bağlamında neredeyse sıfırlanmıştır. Bunca acılar yaşayan, enflasyon oranları roket hızıyla yükselen, tarım yapılacak arazi bulamayan, istihdamı sıfırlanmış Yunanistan bunlara çözüm bulmak

1 Sir George Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge University, 1949, s. 1. Robin Parker, *Aphrodite's Realm*, Zavallis Press, Lefkoşa, 1962, s. 9. Lawrence Durrell, *Acı Limonlar; Kıbrıs-1956*, İstanbul, Belge Yay. 1992, s. 27.

yerine BM'ye giderek Kıbrıs adasının kendisine verilmesini ister². Bu talebin reddedilmesinin ardından eski bir Yunan subayı olan Georges Grivas'a EOKA tedhiş ve terör örgütünü kurduran Yunanistan adayı tam bir kaos ortamına sokarken adada yaşayan hiç kimse için huzur kalmaz³ ve 1 Nisan 1955 günü başlayan EOKA saldırılarından 15 Temmuz 1974 günü Yunanistan'daki faşist Albaylar Cuntası'nın maşası Nikos Sampson'a yaptırılan oldubitti darbenin ardından Türkiye'nin garantör ülke olarak 20 Temmuz 1974 günü adaya müdahale etmesine kadar da ada neredeyse hiç sulh, huzur ve güvenli bir ortam göremez. Kıbrıslı Türkler özellikle 21 Aralık 1963 tarihinde Akritas Planı denilen ve adadaki bütün Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırarak adayı bir Yunan adası haline getirmeyi planlayan stratejinin uygulamaya geçirilmesinin güvenli bölgelere göç etmeye başlar, acı ve esaret dolu yeni bir hayat da böylece bir kere daha karşılına çıkar. Bütün bu çekilen acıların ötesinde BM Evrensel Beyannameşi ile de koruma altına alınması gereken haberleşme hürriyeti de Rumlar tarafından kısıtlanır. Bu çalışma kapsamında Kıbrıslı Türklerin bu kadar sıkıntılı bir dönemde nasıl kendilerince yeni ve akla gelmeyen yollar bularak haberleşmeye çalıştıkları ve nasıl iletişim sağladıkları konusu ağırlıklı olarak sözlü tarih çalışmalarına ve arşiv kaynaklarına dayandırılarak mercek altına alınacaktır.

1. Bayrak ve Diğer Radyo İstasyonları

21 Aralık 1963 tarihinde Rum saldırılarının başlamasının ardından Kıbrıs Cumhuriyetine ait radyo istasyonu Rumların elinde kalınca Kıbrıs Türkleri de seslerini duyurabilmek amacıyla bir arayışa girerler. O günlerde Kıbrıs Telekomünikasyon İdare Meclisi asbaşkanı konumunda olan Ali Gürsoy'un da büyük destek verdiği bu çalışma sonrasında Lefkoşa'da Orhan Şevket'in deposundaki hurda malzemelerden radyo istasyonu kurma projesi de hayata böylece geçirilir⁴. Bölgeden sorumlu Kara Petek Beyi Aziz Rüstem'in verdiği bilgiler çerçevesinde ekipmanı Rum baskısı altındaki mahalleden getirmek üzere Yıldırım Grup Komutanı Mehmetali Tremeşeli liderliğinde Alpay Mustafa, Mahmut Hüdaverdi, İbrahim Tremeşeli, Tacettin Atai, Fil Turgut, Esat Hüdaverdi, Hüseyin Pof, Özkan Atasoy, Mehmet Öksüzer, Mustafa Ormancı, Kemal Kalıçay, Mustafa Osman ve Ali Gürsoy'dan oluşan ekip yola çıkar⁵. Yolda Pavlidis Garajı yakınlarında silahlı Rumlarla çatışmaya girilir ve ardından depoya gelirler ve Ali Gürsoy'un gösterdiği malzemeler süratle alınıp geri

2 Euripidies Antoniadis, "The Liberation Struggle in Cyprus and Greek-Cypriot Press: The Positions of the Leading Greek-Cypriot Press in 1957-1960. The Case of Eleftheria Newspaper", *Atiner's Conference Paper Series*, Atina, Temmuz 2014, s. 11.

3 Panagiotis Dimitrakis, "British Intelligence and the Cyprus Insurgency, 1955-1959", *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Cilt 21, Sayı 2, 2008, s. 379.

4 Arslan Mengüç, *Ben Tremeşeli Mehmet Ali*, (Yayınnevi belli değildir.) Lefkoşa, 2013, s. 264-266.

5 Eski TMT mensubu Kamil Özkaloğlu ile 12 Nisan 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

dönülür. Daha sonra bu malzemeler Cumhurbaşkanı Vekili Dr. Fazıl Küçük'ün Cumhurbaşkanı Muavinliği Sarayı'nın bir garajında birkaç teknisyen vasıtasıyla imkânsız gerçekleştirilir. Burada adı geçmesi gereken bir başka kişi de Arap asıllı Muhammed Enis'tir ve Kıbrıs'ta genellikle Abdullah olarak bilinmektedir. O da tıpkı Ergün Orhan Şevket gibi özellikle İngilizlerin adadaki üslerinden topladığı hurda malzemeleri satarak geçimini sağlayan kişilerden birisidir ve onun depoları da Bayrak Radyosu için önemli bir kaynak teşkil etmiştir⁶. Radyo için gereksinim duyulan ilk etapta 100 akü ise Alpay Mustafa idaresinde toplanır, istasyon hazır hale getirilir ve Lefkoşa ve çevresine seslenilir⁷. Öte yandan Bayrak Radyosu'nun bu ilk yayınında söz konusu "Bayrak, Bayrak, Bayrak" anonsunu Kemal Tunç ve Üner Ulutuğ'un yaptıkları bilinmektedir⁸. Bu konuda bir başka iddia da "... İlk 'Bayrak Bayrak' diyen adamın ismi Muharrem'di. Şimdi uzun zaman geçti, soy ismini hatırlamam..."⁹ sözüyle Bayrak Radyosu gibi bir teknik yapılanmayı ortaya çıkaran Kıbrıs Türkleriyle de her zaman gurur duyan Tuğrul Hilmi Berkay'dan gelecektir. 21 Aralık 1963 tarihinde başlayan Rum saldırılarının ardından artık CBC'de çalışan Kıbrıs Türkleri can güvenlikleri sağlanamayacağından buradaki işlerine gitmemeye başlarlar ve söz konusu radyo tamamen Rumların eline geçer¹⁰. Böylece CBC'de görev yapan toplam 17 Kıbrıslı Türk radyodaki çeşitli işlerinden vazgeçerek artık Atalasa'da bulunan radyo istasyonuna gitmezken Kıbrıs tarihinde yeni bir sayfanın açılmasına da öncülük ederler. 21 Aralık 1963 tarihinde radyo istasyonunda bulunanlardan birisi de Sevilay Direkoğlu'dur ve can korkusuyla ayrılmak zorunda kaldıkları radyoya bir daha dönmeleri mümkün olmayacaktır¹¹. "Mücadele yıllarında çok önemli ve kutsal bir görev üstlenen"¹² Bayrak Radyosu'nun günlük yayın programı sabah 07.30'da İstiklal Marşı ve Mücahitler marşı ile başlamakta, ardından 08.30'da Türkçe, 09.00'da İngilizce ve 30 dakika sonra da Rumca haberlerle devam etmektedir. Saat 11.50-12.45 arasında öğle yayınları, saat 17.50-21.30 devresinde ise akşam programları verilmektedir. Öğle ve akşam programlarında da Rumca ve İngilizce haberler bulunmakta, ayrıca çeşitli müzik programları da sunulmaktadır. Bayrak Radyosu'nda daha sonraki süreçte görev alanlardan birisi de Lefke Sancak Radyosu'nun da idareciliğini yapan Harid Fedai olacaktır¹³.

Bu kısıtlı imkânlar içerisinde verilen mücadele daha sonraki yıllarda da Kıbrıs Türklerinin mücadelesine rehber olur ve İngiliz idaresinin "son derece sıkı kenetlenmiş, çok sadık ve çok disiplinli"¹⁴ olarak nitelendirdiği TMT'nin hemen

6 Ahmet Tolgay'dan aktaran Kıbrıs, 8 Şubat 2016 ve Akay Cemal'den aktaran Kıbrıs, 27 Mart 2016.

7 Halkın Sesi, 29 Aralık 1963.

8 Osman Balıkcıoğlu, *Özgür İkili; Alikko ile Caher'in Öyküsü*, Hey Print&Design, Londra, Kasım 2013, s. 23.

9 Tuğrul Hilmi Berkay'dan aktaran Ulaş Barış, *Kıbrıs Postası*, 31 Ağustos 2015.

10 Meral Ertürk ile 15 Temmuz 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

11 Emine Hoca, "Bir Dönem, Üç Kadın", *Medya*, Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği, Temmuz 2014, Sayı 9, s. 53.

12 Serdar Denктаş'tan aktaran *Meydan Kıbrıs*, 23 Aralık 2016.

13 *Milliyet*, 14 Ocak 1964.

14 FO.371/168967-XC.14311.

her konuda topluma ön ayak olmasıyla zorlukların üstesinden gelinmesi konusunda Kıbrıs Türkleri çok büyük bir şansa da sahip olur¹⁵. Araba aküleri ve telefon ahizeleriyle yapılan ve 25 Aralık 1963'ten itibaren başta Ali Gürsoy, Tuğrul Hilmi, Kemal Tunç, polis teşkilatında telsiz operatörü olan Özker Küfi, CMC'de enerji üretimi konusunda uzman Özer Berkem, Üner Ulutuğ, Erdoğan Naim, Muammer Raşit, Özkan Ragıp, Orhan Atai, Hasan Gazi, Fuat Beyar, Özkan Ragıp, Yusuf Gazi, Ali Ziya Dinçer, Ersoy Talat, Nurettin Atai, Halil Tunççevik, Tuğrul Hilmi, Kubilay Halluma, Hilmi Özen ve birkaç teknisyenin özverili çalışmalarıyla yayın hayatına başlayan Bayrak Radyosu, Kıbrıs Türk toplumunun en büyük moral kaynağı olmuştur. Ayrıca çarpışmalar ve katliamlar sonucunda birbirlerinden ayrı düşen ve haberleşemeyen ailelerin iyilik ve sağlık haberlerini yayımlayarak millî marşlar, kahramanlık türküleri ve şiirler okuyarak toplumun moral seviyesini hep yüksek tutmuş ve millî duyguları kamçılamıştır. 25 Aralık 1963 tarihinden itibaren Kemal Tunç'un sesiyle¹⁶ "*Kıbrıs Türk Mücahidi'nin Sesi; Bayrak Radyosu*"nun Dr. Fazıl Küçük'ün garajından yayın yapan verici hücre ve stüdyosunda 1509 tipi askeri verici cihazı 100 adet 12 voltluk akü bataryası ile işletilmekte, stüdyo cihazı olarak da 8 telefon ahizesinden yapılmış mikrofon kullanılmaktadır ve anteni de sadece bir bayrak direği yüksekliğindedir¹⁷. 100 tane 12 voltluk akü ile çalışan radyo sadece 5 dakika süreyle yayın yapabildiğinden bu sürenin uzatılmasına çalışılır. İmkânsızlıklar içinde seslerini duyurmaya çalışan bu insanların yardımına 23 Aralık 1963 Pazartesi günü Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük ile röportaj yapmaya gelen Rum radyocuların getirdiği mikrofon, stüdyo mikseri, feroğraf ses kayıt cihazı ve kabloları yetişir. Bu cihazların da monte edilmesiyle biraz daha rahat çalışma imkânı bulan sistem Doktor Küçük'ün malikânesinin arkasında bir keçi ağılına nakledilir ve buradan yayın yapmaya devam eder. Öyle ki burada oluşturulan stüdyodan okunan haberler sırasında arka planda da keçi sesleri duyulmaktadır¹⁸. Bu stüdyo aracılığıyla TMT'nin Lefkoşa Serdarı Kemal Şemiler ilk defa Lefkoşalılara seslenme imkânı bulur¹⁹. Hayli uzun bir konuşma yapan ve Lefkoşalılara sabır ve metanet temenni eden Lefkoşa Serdarı Şemiler bu konuşmasında dünya milletlerine ve Rumlara da seslenmiştir²⁰.

Bayrak Radyosu'nun ardından adada yeni radyo istasyonları açılması söz konusudur. Bunlardan birisi de Kıbrıs dışından yayın yapmak üzere

15 Ercüment Yavuzalp, *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 115-116.

16 Güzide Tunç ile 12 Nisan 2015 tarihinde Lefkoşa'daki evinde yapılan görüşme.

17 Bir başka iddia ise bu ilk anonsu Kıbrıslı Türk ses ve sahne sanatçısı Küçük Aysel (Bağdadi)'in yaptığı şeklindedir. Bayrak Radyo ve Televizyon Kurumu, BRTK, Lefkoşa, 1988, s. 3. Halil Erdim, *Lapta Türklerinin Geçmişinden Kesitler-II; Göçmenlik Yılları*, (Basım yeri belli değildir.), Lefkoşa, Aralık 2010, s. 13.

18 Mustafa Sami Akalın'la yapılan görüşmeden aktaran Bertuğ Topal ve Didem Menteş, Yenidüzen, 15 Şubat 2010.

19 Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Anıları, Cilt I*, İstanbul, 1996, s. 346.

20 Rauf R. Denктаş, *a.g.e.*, s. 346.

planlanan ve 674 KHz frekansından 9 Eylül 1964²¹ tarihinde yayın hayatına başlayan ve Anamur'dan yayın yaptığı için Anamur Radyosu olarak bilinen Kıbrıs'ın Sesi Radyosu'dur²². Resmi adı Kısa Dalga A Radyosu olan radyo istasyonunun 1964-1974 döneminde faaliyetleri Genelkurmay Başkanlığı ile TRT ve PTT yetkililerinin yer aldığı Kıbrıs İşleri Planlama ve İcra Grubu (KİPİG) isimli bir kurul tarafından yönetilir²³. Anamur'daki nizamiyesinde "Askeri Meteoroloji İstasyonu" ifadesi bulunan ve Kıbrıs'la Türkiye arasında bir gönül köprüsü de oluşturan radyonun adadaki iletişim adresi ise "Posta Kutusu 584, Lefkoşa" şeklindedir²⁴ ve radyo 28 Haziran 1978 tarihine kadar yayın hayatına devam etmiştir.

Adada faaliyete geçen bir başka radyo istasyonu ise Lefke Sancak Radyosu'dur ve 7 Ocak 1964 tarihinden itibaren kısa dalga 41.82 metre üzerinden 1.750 kilowatt güçle yayın yapar. Bu radyonun teknik altyapısı ise Cengiz Topel Sanat Okulu'nda görev yapan Şakir Yücel²⁵ ile Nazif isimli iki öğretmen tarafından hazırlanmıştır. Okulun odalarından birisi stüdyo olarak kullanırken hemen 100 metre mesafedeki bir başka bina da bu iş için tahsis edilmiştir. Bölgede yaşayan Kıbrıslı Türklerin moralini yüksek tutmak amacıyla hazırlanan programlarda şiirler, marşlar yanında Türk Cemaat Meclisi ve TMT tarafından gönderilen ve yayımlanması istenen haberler, Kıbrıs sorunu konusunda yaşanan gelişmeler de ön plana çıkartılır. Bu radyoda özellikle 1963 şehitlerinin anısına piyanist ve müzik öğretmeni Arman Ratip'in annesi Jale Deniz de her şehit için birer ağıt okur²⁶. Kuruluş sürecinde Feriha Çürükoğlu'nun da destek verdiği, ayrıca yayınların sorumluluğunu da üstlendiği, 14 Ocak 1964 tarihinden itibaren hizmete giren ve Baf'ta yayın yapmakta olan Gazi Baf'ın Sesi Radyosu da²⁷ yayınlarına 20 Temmuz 1974 tarihine kadar devam eder²⁸. Bayrak Radyosu'nun Lefkoşa'da ilk deneme yayınına başlamasının ardından Gazi Baf Radyosu da devreye girer²⁹ ve Feriha Çürükoğlu hem kuruluş hem de yayın sürecinde Hüseyin İrkad'la birlikte radyoya büyük hizmetlerde bulunur³⁰. Gazi Baf Radyosu'nda görev yapanlar arasında Hülya Salih, Pervin Cemal, Nurten Ulubatlı, Seniha Arif, Gülay Çelik ve Şansel Faik de bulunmaktadır³¹.

21 <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/KilometreTaslari.aspx?yil=1964>

22 Fazıl Küçük'ten aktaran Halkın Sesi, 22 Kasım 1964

23 Aydın Olgun, "Kıbrıs'ın Sesi Radyosu", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 46, Ekim 2001, Lefkoşa, s.27.

24 Eski TMT mensubu Fuat Veziroğlu ile 16 Kasım 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

25 Amber Eker Aval, *a.g.e.*, s. 96.

26 Halkın Sesi, 14 Mart 1964.

27 Hakan Çakmak, "Feriha Coşkun Çürükoğlu", *Passatempo*, Şubat 2014, Sayı 34, s. 19-22.

28 Murad Hüsnü Özad, *Baf ve Mücadele Yılları*, AHA Yay., İstanbul, Temmuz 2002, s. 117.

29 Aysel Süleyman ile 1 Mart 2016 tarihinde Melbourne/Avustralya'da yapılan görüşme

30 Ulus İrkad, "Müzik Öğretmenim Fikret Özgün", (Editör Prof. Dr. Naciye Doratlı), *VII. İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazi Mağusa, KKTC, s. 43-47.

31 Altay Sayıl, *Bayrak Bayrak Bayrak; Bayrak Radyosu'nun İlk Üç Ayında Yaptığı Tarihi Yorumlar*, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yay., Lefkoşa, Şubat 2000, s. 108.

Bayrak Radyosu sonrasında en uzun süreli yayın yapan radyo ise Mağusa'da 10 Şubat 1964 günü Canbulat Radyosu ismiyle yayına başlar³². 1964 Şubat ayından itibaren TMT Mağusa Sancağı'nın destek ve onayı sonrasında Kemal Pehlivan ile elektrik teknisyeni Halil Asilkan eski Türk Gücü binasının avlusuna radyo vericisini kurarak yayına başlarlar³³. 12 ayrı radyo frekansını dinlemek üzere hazırlanan antenler bölgedeki bir caminin çatısına yerleştirilirken verici 6 ay gibi kısa bir sürede hem kısa hem de orta dalgadan yayın yapmaya başlar³⁴. Radyo için gerekli malzemeler Mağusalı Türkler tarafından temin edilmeye çalışılırken bu konuda en büyük destek Mağusa limanını inşa etmekte olan Polonya şirketinden gelecektir. Radyonun etki alanı daha sonra 5 mile kadar çıkarken daha sonra ada dışına kadar genişleyecektir³⁵. Burada 24 saat boyunca yabancı radyo kanallarının dinlemesi sonrasında haber ve yorumlar banda alınmakta ve Selçuk Veli, Ünal Sümer, Hüseyin Hes³⁶ gibi yabancı dil bilen personel vasıtasıyla da hemen tercüme yapılmaktadır. Radyoda çalışan diğer personel arasında zaman içerisinde Yıldırım Fenecioğlu, Hüseyin Akil, Hasan Tuncel, Türkan Aytaç, Nazım Turanlı, Hanife Sermet, Hanife Koruk, Feriha Arel, Mustafa Aytaç, Mehmet Kaymak, Mustafa Eroğlu, Elvan Mehmet de bulunur³⁷.

7 Mart 1964 günü açılan bir başka radyo istasyonu ise 20 Temmuz 1974 gününe kadar yayın yapan Larnaka Doğan'ın Sesi Radyosu'dur³⁸. Larnaka'da yayın hayatına başlayan bu radyonun yayınları 1967 öncesinde Bahire isimli bir Kıbrıslı kadının okuduğu haberlerle devam ederken 1967-1974 sürecindeki yayınları ise Ülkü Sarıkamış ve Süheyla Başaran tarafından yürütülmüştür³⁹. Sadi Osman tarafından kurulan ve Sacit Nereli'nin ilk müdürlüğünü yaptığı bu radyo istasyonu için Larnaka'daki bir evin arkasında ahır olarak kullanılan bir yer tadil edilmiş, temizlenmiş ve burası 1974 yılına kadar radyo istasyonu olarak kullanılmıştır. Radyonun yönetim kurulu ise Mehmet Salih ve Süleyman Ahmet Camgöz'ün yanında Hasan O. Genç ve Sadi Osman'dan oluşmaktadır. Bu arada Hasan O. Genç ve Süleyman Ahmet Camgöz radyo yayını yaptıklarından kuşkulanan Rumlar tarafından önce kaçırılmışlar, ardından tutuklanmışlardır; ancak Rumlar bütün aramalarına rağmen yeterli delile ulaşamayınca her ikisini de serbest bırakmak zorunda kalmışlardır⁴⁰. Larnaka ve civar köylerinde dinlenebilen bu radyonun yayınları da merkezi Bayrak Radyosu gibi Türkçe, İngilizce ve Rumca haberlerle desteklenmiştir⁴¹. Girişte basit iki sandalye

32 Yeni Volkan, 6 Eylül 2010

33 Eşref Çetinel'den aktaran Mücahit Komutanları Derneği, *a.g.e.*, s. 186.

34 İsmet Kotak, *Şu Bizim Kıbrıs-1 Unutulan Tarihi Gerçekler*, Ajans Yay., Ocak 2012, Lefkoşa, s.xviii.

35 Yeni Volkan, 6 Eylül 2010

36 Hüseyin Hes'in oğlu Adnan Ertay'la 11 Ekim 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

37 Türkan Aytaç'tan aktaran Mücahit Komutanları Derneği, *a.g.e.*, s. 189.

38 Ülkü Sarıkamış ile 8 Mart 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

39 Süheyla Başaran ile 15 Mart 2017 tarihinde Boğaz/Girne'de yapılan görüşme.

40 Ülkü Sarıkamış ile 8 Mart 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

41 Adı geçen görüşme.

yanında duvarlarda Atatürk resmi ve Türk bayrağı bulunurken iç oda ise stüdyo olarak kullanılmaktadır. Banttan yapılan şarkı yayınları dışında Larnaka'daki radyo istasyonu devamlı canlı yayın yapmakta, burada gönüllü olarak görev alan Kıbrıs Türkleri ise gerekli malzemelerin neredeyse tamamını kendileri temin etmektedir. İlk etapta bir mikrofon ve iki teyp cihazıyla başlayan yayınlarda gündelik faaliyetlere Hüseyin Dayı isimli yaşlı bir Kıbrıslı Türk de destek vermektedir. Radyonun ilk haber hazırlayıcısı, spikeri ve sunucusu ise Alper Faik Genç olacaktır. Larnaka Sancaktarlığı çerçevesinde DAL-5 sorumluluğunda ve Sancaktar Turgut Giray'ın emriyle görev yapan radyo bölge halkını bilinçlendirmek yanında çeşitli parola ve şifreler kullanmak suretiyle bölge halkını yola çıkıklarında yol durumu, yolların açık olup olmadığı, baskın yapıp yapılmadığı veya nereye baskın yapıldığı konusunda bilgilendirici yayın yapmaktadır. Radyoda zamanla Radyo Saati programında Halide Edip Adıvar gibi Türk edebiyatçıların romanları yanında Şiir Saati ve İstek Saati gibi programlar yapılır ve bu programlarda kullanılmak üzere sinyal ve fon müzikleri de kullanılmaya başlanır. Özellikle İstek Saati programı hemen bütün radyo istasyonları tarafından yayımlanan bir program olur ve özellikle mücahitler, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alay Komutanlığı'nda görev yapan Türkiye'den gelmiş askerler, bu askerlerin aileleri ve yakınları tarafından çeşitli şarkılar ve türkülerin çalındığı bir program olur.

Bayrak Radyosu'nun hemen ardından açılan ikinci radyo istasyonu ise Sancaktar Eftal Akça ve Serdar Ziya Rızk'ın girişimleriyle 30 Aralık 1963 tarihinde hizmete giren Limasol Sancak Radyosu olur⁴². Bu radyonun en büyük avantajı ise İngiliz askeri özerk üsler bölgesine yakın bir noktada bulunmasıdır. Bu sayede gerek üslerde görev yapan Türkler vasıtasıyla ve gerekse bu üslerde atıl vaziyette bulunan çeşitli hurda malzemelerin temin edilmesiyle ihtiyaçların bir kısmı karşılanmaya çalışılır. İngiliz üs yetkililerinin kullanılmaz hale gelmiş çeşitli elektronik takım yanında radyo malzemelerini de hurdaya ayırması radyo istasyonunun beslendiği ana kaynak durumundadır. Radyonun yayınları kısıtlı bir ortamda ve ancak Limasol ve çevresine ulaştırılabilmektedir. Radyoda görev yapanların tamamı ise hemen bütün radyolarda olduğu üzere amatör gönüllülerden oluşmaktadır⁴³. Adanın farklı noktalarında ve Anamur'da yeni radyo istasyonlarının açılmasının ardından teknik imkânlar zorlanmak suretiyle ortak yayınlar yapılmasına da gayret edilir. Bu ortak yayınlar o kadar zor ve kısıtlı imkânlarla yapılmaktadır ki zaman zaman Bayrak Radyosu'nun yayını radyodan verilirken hemen önüne konulan bir alıcı veya mikrofon vasıtasıyla o diğer radyo yayınına aktarılmakta ve dinleyiciler bütün radyoların aynı yayını yaptığı düşüncesine kapılmaktadırlar. 1968 yılından itibaren Bayrak Radyosu ve TRT'den sağlanan imkânlar ve çeşitli programlar sayesinde radyoda artık özellikle Ramazan ve Kurban Bayramı gibi dini günlerde farklı programlar yapılmaya başlanır⁴⁴.

42 Ulus Irkad, *a.g.m.*, s. 43-47.

43 Limasol göçmeni Konca Mehmet ile 14 Şubat 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

44 Engin Naşit, *Nişan Yüzüğü; Limasol Direnişi*, Lefkoşa, Okman Printing, s.230-232.

2. 1 Nisan 1955 Sonrası Kıbrıs ve Haberleşme

1953 yılında Atina’da Yunanistan destekli olarak kurulan EOKA tedhiş örgütü adadaki ilk eylemini 1 Nisan 1955 günü İngilizlere ait devlet kurumlarına yapar. Tedhiş hareketlerinin daha sonra yardım ve yataklık etmeyen Rumlara ve Kıbrıslı Türklere yönelmesinin ardından Kıbrıslı Türkler de Volkan, 9 Eylül, Karaçete gibi mahalli ve güçsüz bazı organizasyonlar etrafında toplanmaya başlar ve 15 Kasım 1957 günü Rauf Denктаş, Kemal Tanrısevdi ve Dr. Burhan Nalbantoğlu tarafından ilk nüvesi atılan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)⁴⁵ fiili olarak 1 Ağustos 1958 tarihinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti’nin meşru izin ve onayıyla ve Kore’de yeraltı harbi konusunda eğitilmiş subay kadrosunun idaresinde savunma amaçlı olarak faaliyete başlar⁴⁶. TMT’yi diğer yeraltı teşkilatlarından ayıran en önemli özelliği ise gizlilik konusundaki sıkı disiplindir. Personel, eğitim, harekât ve istihbarat konularında faaliyet gösteren TMT haberleşme için canlı ve cansız postalarından faydalanmaktadır. Burada canlı olarak kastedilense TMT’nin güvenilir, ağız sıkı ve sadece istihbarat/haberleşme için kullandığı kurye personelidir ve kendisine ulaştırılmak üzere verilen herhangi bir mesajı daha önceden kararlaştırılan parola/şifre ile belirlenmiş gün, saat ve yerde vermesi gereken kişiye veya yere bırakmakla sorumludur. Parola/şifre kullanılması ise söz konusu mesajın istenmeyen kişilerin eline geçmesini önlemek amaçlıdır. Bu noktada şifre olarak bazen bir oyun kâğıdı, kâğıt para, farklı kartpostallar veya resimler, özellikle de Ankara ve Anıtkabir kartları kullanılmaktadır.

Bu noktada TMT personeline en çok kullanılan parola/şifre ise Kıbrıs’ta kullanılmakta olan çeşitli İngiliz kâğıt paraları, TMT karargâhı tarafından daha önce onaylanmış ve dağıtılmış çeşitli Kıbrıs resimleri, Türkiye’de askeri eğitime giden TMT mensupları vasıtasıyla Genelkurmay Başkanlığı’ndan getirtilen özel Anıtkabir ve Atatürk kartpostalları ve farklı şehir resimleridir. Bu durum haberleşmeyi gerektiren her faaliyette söz konusudur. Örneğin TMT için Türkiye’den Genelkurmay Başkanlığı tarafından temin edilmiş askeri malzemeyi Kıbrıs’a getirmek üzere kendisine Anamur/Kazafana hattında Akdeniz’de kılavuzluk etmesi görevi verilen ve Elmas isimli teknede yer alacak olan Kemal Sahilboylu da adadan ayrıldıktan sonra Anamur öncesi güvenlik gereği Ankara’ya geldiğinde yanında özel bir Anıtkabir resmi taşımaktadır. Bu kapsamda söz konusu teknede Trabzonlu Ahmet Oğuz Kotoğlu ve Ordulu Reşat Yavuz’la birlikte görev yapan Sahilboylu Kıbrıs’a yönelik silah nakledilmesi teşebbüslerinin ilk ikisinin istendiği gibi gerçekleşmemesi⁴⁷ üzerine üçüncü

45 TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi merhum Nevzat Uzunoğlu ile Girne’de 13 Temmuz 2003 tarihinde yapılan görüşme.

46 KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

47 TMT üyesi merhum Kemal (Sahilboylu ile 27 Temmuz 2003 günü Girne’de yapılan görüşme.

defa bu göreve ve ara vermeden çıkmıştır. TMT personeli bu şekilde kendilerine teslim edilmiş ve yarısı karşı tarafta bulunan özel Anıtkabir veya Atatürk fotoğraflarını sadece kod isimlerini öğrendikleri kişiyle bir araya getirmek suretiyle anlayabilmektedirler⁴⁸;

"... Bize verilen emirlere göre Cihan Palas'ta kalacağız. (Elimdeki) Altan diye bir isim ve telefon numarası ve Anıtkabir'in (resminin) yarısı... Bana verilmiş bazı notlar vardı. Telefon numaraları vardı ve ertesi gün sabahleyin Altan isminde birisiyle görüşecektim. Telefonu açtığımda hanımı çıktı. 'Altan Bey içerde mi?' 'Yoktur ama gelecek.' 'İşte ben Kemal Çavuş, Kıbrıs'tan. Cihan Palas, No.4'te kalıyorum.' diye mesaj bıraktım. Aradan yarım saat, üç çeyrek geçti. Baktım telefon çaldı. 'Kemal Çavuş odanda mısın?' On dakika sonra bir telefon daha. 'Odanda mısın?' On dakika sonra bir telefon daha. 'Odanda mısın?' Ben şüpheye düştüm. O zaman elimde olan bazı notları kibrit kutularına, bilmem nereye okunmayacak, görünmeyecek yerlere not ettim ve hepsini tuvalete attım. Neyse dördüncü telefonda 'Odanda mısın?' 'Evet' Az sonra kapı çalındı. İri yarı birisi geldi karşıma sivil olarak; asker tıraşlı veya polis tıraşlı. Yaşlı, böyle bir ellilik efendi. Buyur otur. Başladık sağdan soldan, havadan sudan sohbet etmeye. Derken adam 'Artık konuşma fazla uzadı. Kendimizi nasıl tanıtacağız? Nasıl tanışalım' diye sordu. O zaman cebimden Anıtkabir'in yarısını çıkardım. Diğer yarısı onda ve onları birleştirerek tanıştık ve o zaman 'Kalk gidelim eve yemek yiyelim.' dedi... Evinde oturduktan sonra Ben generalim, General Karabelen.' dedi."

Kuryeler kendilerine verilen özel şifre kartları veya resimleri göstererek karşı tarafla bir araya gelmektedir. Bu durum kod isimleriyle tanışan bu insanların yüz yüze gelmeleri bağlamında istihbarat ve iletişim açısından çok sağlıklı değildir; ancak TMT bu şekilde yüz yüze görüşmeleri mümkün olduğunca en alt seviyede yapmayı tercih etmektedir. Kişilerin tanınması, gizliliklerinin ortadan kalkması sadece o personel değil, aileleri ve yakınları açısından da riskli olduğundan bu şekilde muhaberat genellikle ikinci derecede ve önemsiz konularla ilgili yapılmaktadır ve hayati değere haiz mesajlaşmalarda çok daha farklı ve güvenliği ön planda tutan yollar tercih edilmektedir. TMT Lefkoşa Sancağı'nda görev yapan eski TMT üyesi Erdoğan Tilki bu konuda şunları söylüyor⁴⁹;

"Teşkilatın en büyük özelliği ve şiarı şöyle özetlenebilir; Şüpheye yer yok. Suça yer yok. Şahide yer yok. Temel dayanağı gizlilik, güven ve vatan sevgisi olan TMTde değişik kademelerde değişik görevler üstlenen insanlar bunu çevresinden, ailesinden, eşinden, çocuklarından, iş hayatındaki arkadaşlarından bile gizlemiş ve bunun ortaya çıkarması için azami gayreti göstermişlerdir."

48 Ankara'dan önce Adana'ya ve oradan da Anamur'a sevk edilen Kemal Sahilboyu'nun Adana'da tren garında kendisini bekleyenlerle haberleşmesi de Kıbrıs'ta Nacak gazetesinin izdüşümü olarak Türkiye'de Zafer gazetesi vasıtasıyla olacaktır. TMT üyesi merhum Kemal Abdullah (Sahilboyu) ile 27 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

49 TMT Lefkoşa Sancağı üyesi Erdoğan Tilki ile 15 Ağustos 2000 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

1958 yılından itibaren TMT Bayraktarlığı ile Genelkurmay Seferberlik Tetkik Kurulu arasında irtibat her iki karargâhtaki telsiz hatlarıyla yapılmaktadır. Daha sonra ve özellikle de 1964 yılı başından itibaren Lefkoşa’da Kıbrıslı Türk teknisyenlerin Bimal adı verilen telsiz cihazlarını yapmaya başlamalarının ardından TMT Bayraktarlığı ile diğer bölgelerdeki sancaktarlıklar arasında da telsiz muhaberatı başlatılır⁵⁰;

“...Mağusa Sancağı’na ilk telsiz 1958 yılında TMT Merkez Komutanlığı tarafından ihdas edilmiştir. O zamanki şartlara göre çok modern olan bu cihazın kullanımı, bakımı, mesuliyeti ve saklanması Ali Eyüpoğlu’na aitti. Senelerce tek başına Mağusa Sancağı’nın muhaberesini yürütmek ve bunu İngiliz’e, Rum’a yakalanmadan yerine getirmek bence küçümsenecek bir olay değildi...”

TMT’nin klasik canlı ve cansız kuryeleri dışında çeşitli zamanlarda istifade ettiği bir başka yol da posta güvercinleridir⁵¹. TMT her ne kadar Türkiye’nin büyük askeri desteğiyle faaliyet yapsa da adada her bakımdan kısıtlı imkânlar içerisinde ve bu durum teşkilata alınan herkesin belli görevlerde çalıştırılması yerine gerekli hallerde çok farklı vazifeleri de yerine getirmesini zorunlu kılar. Böylece iletişim, istihbarat, istihbarata karşı koyma başta olmak üzere pek çok faaliyette neredeyse herkesten faydalanılır⁵²;

“Annem (Aysel Vuruşkan) Türkiye’de hemşire çıktıktan sonra Kıbrıs’a gider ve Lefkoşa’da bir poliklinikte hemşire olarak çalışmaya başlar. Tabii sağlık personeli olduğu için görev gereği adanın dört bir yanındaki Türk köylerine de gitmektedirler. Babamla da o dönemde tanışır. Ne zaman Lefkoşa’dan uzak bir Türk köyüne gidecek olsa, Baf’a, Limasol’a, Larnaka’ya falan arabanın arkasına sağlık malzemeleri dikkatle yerleştirilir ve annemlere Lefkoşa’dakiler yola çıkmadan önce ‘Baf’a gidince arabanızı şu sokağa park edin, şu caddede falan dükkânın önünde bekleyin.’ derler. Annemler de aynı şekilde hareket eder ve sağlık taramasına, göreve gider. Gidecekleri köye, kasabaya vardıklarında oranın ileri gelen Türkleri hemen gelip ‘Siz istirahat edin. Yemeğinizi yiyin. Sonra işe başlarız.’ derler. Annem yıllar sonra öğreniyor ki TMT sağlık malzemesi yüklü arabanın arkasına, uygun yerlerine silah, malzeme, diğer bölgelere ulaştırılacak şifre mesajları saklar ve hemşirelerin arabasından İngilizlerle Rum polisleri şüphelenmeyecekleri için de kontrollerden rahatlıkla geçerlermiş.”

50 21 Aralık 1963 sonrasında haberleşmenin daha sağlıklı gerçekleştirilebilmesi amacıyla TMT tarafından telsiz cihazı üretilmesi yoluna da gidilir ve TMT Bayraktarlığı tarafından imal edilen cihazlara “Bayraktarlık İmalatı” veya “Bizim İmalatımız” manasına gelen “Bimal” adı verilir. TMT mensubu Sümer Şehidoğlu ile 3 Mart 2017 tarihinde Girne’de yapılan görüşme. Bayrak Radyosu eski çalışan Fuat Beyar ile 9 Mayıs 2017 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

51 Bu konuda TMT’nin Mağusa Sancağı üyesi Ali Eyüp anılarında bu posta güvercinlerinden faydalandıklarını ve bu güvercinleri Mağusa-Sakarya bölgesinde Hulusi Bey’in bahçesinde sakladıklarını belirtir. Ali Eyüp’ten aktaran İsmail Bozkurt ve Ali Nesim, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri*, 19-25 Ekim 2008, Gazi Mağusa, s.14.

52 TMT’nin ilk Bayraktarı, Ali Conan kod isimli Albay Ali Rıza Vuruşkan’ın kızı Yasemin Vuruşkan Mesci ve Ferizet Vuruşkan ile 24 Kasım 2002 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme

1 Ağustos 1958 sonrası TMT mensupları Antalya Kemer ve Ankara Sincan yakınlarındaki Zir köyünde gizli askeri eğitimden geçirilirler. Bu eğitime giden insanların kimlikleri aileleri tarafından bile bilinmezken Ankara ve Antalya'ya vardıklarında haberleşme için kullanılan araç ise genellikle dönemin gazeteleri olur. TMT'nin yayın organı olan Nacak gazetesinin haftada bir gün ve sadece Cuma günleri piyasaya çıkmasının sebebi ise dönem içerisinde adanın en büyük köylü pazarının Cuma günleri Lefkoşa'da kurulmasıdır. Böylece öncelikle Cuma günleri Lefkoşa'da Büyükhan, Deveciler Hanı ve Kumarcılar Hanı etrafındaki pazarlara gelen köylüler vasıtasıyla gazete dağıtılırken pazara gelemeyenlere de başta Lozan ve İtimat isimli Türk otobüs şirketlerinin Türk şoförleri vasıtasıyla gazeteler ulaştırılmaya çalışılır. Otobüslerin çok farklı ve gizli yerlerine saklanan gazeteler böylece EOKA kontrolünden ve aramalarından da kurtulmuş olur. Bu gazetelerin köylerde ulaştırıldığı kimseler ise genellikle TMT köy sorumlusu olan köy öğretmenleri veya muhtarlardır. 29 Mayıs 1959-22 Aralık 1963 döneminde kesintisiz basılan nacak gazetesi TMT haberleşmesi için de son derece önemli bir araçtır⁵³. Gazetenin sahibi kâğıt üzerinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, imtiyaz sahibi ise Rauf R. Denктаş olarak görülmektedir. Gazetenin fiyatı 15 Mills olarak belirlenmiştir. Gazetenin sahibi ise Nacak Gazete ve Matbaacılık İşletmesi Limited görülmektedir. Gazetenin idare merkezi ise Müftü Ziyai Efendi Sokak, No.2, Lefkoşa'dır. Köşe yazarları ise Cavit Ramadan, Necati Taşkın, Ayşen Duru, Rauf R. Denктаş, Tantuğ Erduran, M. Şinasi Tekman, H. Tacal, İlder Veziroğlu, Fuat Veziroğlu, Orbay Mehmet (Deliceirmak), M. Şükrü, Erol Erduran, T. Bayraktaroğlu, Kutlu Adalı, Salih Çelebioğlu Kerem Sel, Vefa Fırtına, N. Serbetçioğlu, Sabri Konur, Osman Türkay, Osman Erus, İsmail Bozkurt'tur. Gazetenin ilk sayfasında Nacak ifadesinin hemen yanında 'Haftalık Siyasî Gazetedir.' ibaresi yer almakta, bunun hemen yanında gazetenin abonelik şartları, gazetenin imtiyaz sahibi ve adresi gibi bilgiler bulunmaktadır. Gazetenin sol köşesinde ise Nacak üzerine bir başak amblemi bulunmaktadır. Aynı sütunun sağ köşesinde ise üzerinde 'Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.' yazılı bayrak, asker, meşale ve sırmadan oluşan bir amblem bulunmaktadır. Gazete ilk sayısında ayrıca yayın ilkelerini 'Kıbrıs Türk köylüsünü topyekûn kalkındırma mücadelesine girişmek, Türk işçisinin haklarını savunmak, millî davamıza set çekenlere karşı durmak, millî bilinci ayakta tutmak, ada Türklerini bu bilinçaltında toplamak ve Enosis'e karşı mücadele etmek' olarak açıklar. Gazetenin asıl amacı ulusal bilinç etrafında Kıbrıs Türklerinin toplanmalarını sağlamak ve Enosis'e karşı çıkmaktır. Gazetenin 19 Şubat 1960 tarihli sayısında Fuat Veziroğlu imzasıyla yayımlanan köşe yazısı ise "Hangisi Acayip?" başlığını taşımaktadır⁵⁴.

Antalya-Kemer yolu üzerinde ormanlık arazide böyle bir ikinci kampın açılmasının sebebi ise o dönemde Kıbrıs'tan Antalya'ya direk gemi seferlerinin

53 Nacak, 28 Ağustos 1959.

54 A.g.g., 19 Şubat 1960.

bulunması, kampın doğal çevre itibarıyla gözlerden uzak olması ve en önemlisi de lojistik destek sağlanacak Eğirdir Dağ Komando Okulu Komutanlığı'na son derece yakın bir bölgede bulunmasıdır⁵⁵. EOKA terör örgütü daha 1953 yılında Atina' da ilk temellerini atarken örgütün başı olan emekli Yunan subayı Georges Grivas tarafından üzerinde hassasiyetle durulan konu ise başta propaganda, istihbarat, istihbarata karşı koyma ve dönemin gazeteleriyle yakın irtibat konusudur⁵⁶. Gizli harekât tekniği çerçevesinde ada içerisinde çeşitli kamplarda eğitime gelen TMT mensuplarına verilen haberleşme ve istihbarat çalışmalarıyla ilgili bazı dersler şu şekildedir⁵⁷;

“...Haberler iki şekilde olur; a. Ağızdan – Şifahi, b. Yazılı – Raporla

Ağızdan Nasıl Olur?

1. Kısa ve ezberlenmesi kolay ise. 2. Acele gitmesi lazımsa. 3. Düşmanla temas halinde bir durum varsa. Haberler zamanında ulaştırıldığında kıymeti artar. Zamanında ulaşmayan haberlerin kıymeti sıfırdır. Ne kadar çabuk ulaşırsa kıymeti de o nispette artar.

Bazı Haberler Niçin Ağızdan Ulaşır?

1. Çabukluk temin eder. 2. Zaman kazandırır. 3. Düşmanın eline geçmez. 4. Karşılıklı olur ve cevap almayı mümkün kılar.

Çok mühim haberler yazılı olarak gönderilir ve icap ederse kroki ve harita, düşmandan elde edilen izler ek olarak gönderilir. Haberler ekseriyetle merkeze haberciler (kuryeler) vasıtasıyla ulaştırılır. Bir kuryede aranacak evsaf 1. Zeki ve anlayışlı olmalı. 2. Unutkan olmamalı. 3. Çevik olmalı. 4. İçkici olmamalı.

Ekseriya haberciler mühim bir evrak taşıdıklarında 2 kişiden teşkil edilir ve ayrı ayrı yollardan seyahat ederler ve evrakları sol iç cepte muhafaza ederler. Haberci dönerken aynı yolu takip etmez. Haberciyi gönderen ona takip edeceği yolu tarif eder. Çıkış saati, ulaşma saati, cevap getirip getirmeyeceği bildirilir. Haberci görülürse veya takip edilirse evrakları a. Yırtar. b. Yakar. c. Yutar. d. Gömer.”

3. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

1955-1958 sürecinin kanlı ve kargaşa dolu günlerinin ardından İngiltere’de Londra ve İsviçre’de de Zürih’te masaya yatırılan, ardından 19 Şubat 1959 tarihinde garantör devletler yanında Kıbrıs Türk ve Rum tarafınca da onaylanan⁵⁸ antlaşmaya göre adada ilk etapta 2.000 kişilik bir askeri güç oluşturulacak ve bunun 1.200 kişilik kısmı da Kıbrıslı Rumlardan olacaktır. Taraflarca kabul edilen ve 16 Ağustos 1960 günü resmen ortaya çıkan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin de temelini oluşturan bu antlaşmaların özellikle Türkiye

55 1934 Dilekkaya doğumlu S.İ.Ö.’den aktaran Halil Erdim, *Tahtagala-Çağlayan 1963-1974*, Lefkoşa, Temmuz 2009, s. 60-61.

56 KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No. 1318 ve 1319.

57 KTMA, TMT Arşivi. Dosya. No. 1188/37 ve 298/007.

58 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.01.38.227.17.

açısından en önemli ve hassas maddesi ise garantör devlet olarak Türkiye'nin diğer garantör devletlerle birlikte veya tek başına Kıbrıs'a müdahale hakkının verildiği 4. maddedir. Bu arada İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından müşterek bir askeri karargâh meydana getirilirken burada toplam 950 Yunan ve 650 de Türk askeri personeli görev yapacaktır⁵⁹; ancak Yunanların Megali İdea ve Rumların da bitmek bilmeyen Enosis saplantıları nedeniyle Kıbrıs Cumhuriyeti 21 Aralık 1963 günü başlayan Rum saldırılarıyla fiilen ortadan kalkar. Bu dönemde Bayraktarlık ile Kıbrıslı Türk liderler arasındaki haberleşme ve yazışmalar da azami dikkat gösterilmek suretiyle gerçekleştirilir⁶⁰;

“Dr. Küçük’le Bayraktar arasında teati edilen haberleşme, 1963 olayları ile başlayan yoğun bir haberleşmeydi. Bu haberleşmede kesinlikle normal odacılar veya posta yöntemi olmazdı. Hep elden iletilirdi. Özer Baytaroğlu, Bayraktar Kenan Çoygun’un şoförü idi. Bayraktar bütün mesajlarını minicik bir zarf içine koyar ve Dr. Küçük’e elden verirdi. Onun olmadığı zamanlarda o minik zarfları ben alırdım. Dr. Küçük’ün göndermek istediklerini bazı hallerde ben, bazı hallerde Özer gelir alır ve Bayraktar’a iletirdi. Bu haberleşmede karşılıklı olarak nelerin istendiğine gelince, günlük olaylar o kadar yoğun ve durmak bilmezdi ki zaman olurdu günde 8,10 kez bu mesaj trafiği olurdu. Bir de Dr. Küçük’le elçilik arasında da özel bir hat vardı... Bu durumlar gerek Dr. Küçük tarafından gerek Kenan Çoygun’a, gerekse Kenan Çoygun’dan Dr. Küçük’e aktarılırdı. Karşılıklı bilgi akışında daha fazla bölgelerin bilgi aktarımı Kenan Paşa’dan gelirdi. 21 Aralık 1963 sonrasında Bayraktar için farklı bir isim kullanılmaya başlanmıştı. O artık yazılı iletişimde herkes için ‘İlgili’ olarak biliniyordu. Bu ismi öneren kişi de H. Kemal Nidai Koralp olmuştur. Bazen Dr. Küçük çok uzun ve gizli kaydı ile raporları bana yazdırır ve bizzat Paşa’ya vermem için beni görevlendirirdi.”

Yazılı mesajların TMT tarafından özel olarak görevlendirilen personel tarafından nakledilmesinde üzerinde durulması ve dikkat edilmesi gereken noktalar söz konusudur. Bu noktada yazılı mesajların kesinlikle şifrelenmesi, özel bir kod sistemi kullanılması ve bu kod ve şifreleme sistemlerinin uzun süreli kullanılmamasına dikkat edilir. Bu durum özellikle TMT için adaya getirilen ve “bereket” denilen askeri mühimmatın, cephanenin ve lojistik malzemenin saklanması, yani “dağarcıklanması” aşamasında son derece hayati önem taşımaktadır. Bu askeri malzemenin nereye saklandığı, hangi şartlarda nasıl çıkartılacağı ve başka yerlere nakledileceği konusu ise kodlanmış dağarcıklama beyanına imza atan iki TMT mensubunca bilinmektedir. Harekât, lojistik, istihbarat, askeri malzeme ve personel gibi hayatı öneme haiz konular dışında ikincil olarak değerlendirilebilecek konularda ise değişik kodlamalar ve kuryelerden faydalanılır⁶¹;

59 BCA. 030.01.38.227.17. Ayrıca Bkz. Charles Foley, *Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas*, Longman yay., Londra, 1964, s. 50.

60 O dönemde Dr. Fazıl Küçük’le beraber çalışan Osman Güvenir’den alınan 20 Temmuz 2005 tarihli bilgi notu.

61 TMT Limasol Sancağı üyesi merhum öğretmen Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 günü Girne’de yapılan görüşme.

"Lozan otobüsü her gün bir defa (Limasol'dan) Lefkoşa'ya gider gelirdi. Sabah gider ve öğleden sonra gelirdi. Veysi Cam (Canates)'ın Lozan otobüsüyle işimizi görürdük... Bir gün karargâhta oturuyorum. Meşhur kebabçı Niyazi var... Dediler 'Orada havacı bir İngiliz Binbaşı var ve ismen seni istiyor.' Kalktım gittim. Baktım orada oturuyor. 'Bir şey arzu eder misiniz?' dedim. 'Bir bira alayım.' dedi. Adama bir bira ismarladık. Birasını içtikten sonra böyle kalınca bir zarf çıkardı çantasından ve bana verdi. 'Bu sizindir.' dedi ve çekti gitti. Böyle heyecan ve merakla karargâha döndüm. Zarfı açtım ve içinden neler çıktı inanılacak gibi değil.

O zaman Mısır'daki lider Albay Nasır'dır ve Rusya, Albay Nasır'a karadan havaya füzeler verdi ve Nasır da bunlardan bazılarını Makarios'a verdi ve (füzeleri) İskenderiye Limanı'nda SS Avrupa isimli Alman bandıralı bir buharlı gemiye yüklemişler. İngiliz istihbaratı da bunların gemi üzerinde kasalar içindeki yerlerini de fotoğraflarla tespit etmiş. Tarih 1967. Silkamo bölgesinde Rumların yerleştireceği yerin koordinatını da bulmuş. Her şey hazır. Büyük bir sevinçle merdivenleri dörder dörder atlayarak çıktım Sancaktar'a ve 'Efendim böyle böyle.' dedim... 'Aman bunları hemen Bayraktarlığa yollayalım.' dedi. Çünkü o zaman zannederim Güvenlik Konseyi'nin bir hafta sonra toplantısı vardı. Malzeme olarak bunu orada kullanacaklar... 'Komutanım, bana güvenerseniz bırakınız ben istediğim gibi yapayım. Eğer isterseniz ben hiç karışmayayım, bilmeyeyim de. Siz istediğiniz gibi yapın.' dedim. 'Tamam, bildiğin gibi yap.' dedi. Gittim Lozan'ın Lefkoşa'ya giden şoförüne. Ona 'Bir zarf vardır ve Lefkoşa'ya Bayraktarlığa gitmesi lazımdır. Çok mühimdir. Götürür müsün?' dedim. 'Götürürüm hocam.' dedi. Döndüm tekrar ve 'Çok mühimdir. Mutlak surette gitmesi lazımdır. Götürür müsün?' dedim. 'Hocam, canımı veririm, bu zarfı vermem.' dedi. 'Al o zaman zarfı, ben gidiyorum. Nereye koyacağını, ne yapacağını bilmek de istemem.' dedim ve gittim. Sancaktara 'Saat 08.30'da hareket ve 10.30'da Lefkoşa'da olacak.' dedim. Saat 10.30 oldu ve haber yok. 12.00 oldu ve haber yok. Saat 13.00 oldu ve Lefkoşa'dan bir yıldırım telgraf geldi. 'Gönderdiğiniz evrakı Rum polisi Laça kontrol noktasında yakaladı ve aldı. Muhteviyatını bildiriniz.' diyor. Sancaktar beni çağırdı ve 'Ne yaptın Macit?' dedi. İnanır mısınız dünyanın başıma yıkıldığını sandım. Hayatımda hiç ama hiç ben bu kadar üzülmediğümü hatırlamam. Odama geçtim ama kafam öyle çalışmaz. Kafamı koydum böyle masaya ve aradan bir saat daha geçti. Şahin Sineması ile Lefkoşa arasında tek bir telefon bağlantısı vardı. Şoför Lefkoşa'dan Şahin Sineması'na telefon ediyor ve 'Lefkoşa'ya geldim.' diyor. Olacak iş değil. Eğer evrakı yakalasalar, şoförü bırakma olanağı yok. Hemen Sancaktar'a çıktım ve 'Efendi böyle böyle bir durum var. Bu işte bir yanlışlık var.' dedim. Neyse sonunda öğrendik durum nedir? Rumlar hakikaten arabayı durdurmuşlar ve arabayı parça parça sökmüşler. O zaman da posta yoktu. Herkes şoföre 'Aman şunu al, bunu al ve Lefkoşa'ya götür.' şeklinde tembihlerdi. Rum polisler bir deste alelade mektup bulmuşlar ve mektuplarla beraber alıp kendisini Baf Kapısı polis karakoluna götürmüşler. Herhalde Bayraktarlığın istihbaratçıları da bunları takip ediyordu. Bu olayı gidip Bayraktar'a bildiriyorlar. O da zannediyor ki evrak bulundu. Rumlar mektupları polis karakolunda okuduktan sonra 'Hadi be da, defol, çık git' diyorlar..."

Kıbrıslı Türkler yanında Kıbrıslı Rumların ve özellikle de EOKA'nın haberleşme ve propaganda bağlamında istifade ettiği bir başka kaynak ise bisikletlerdir ve özellikle kızların kullandığı bisikletler başlangıçta pek de dikkat çekmeyecektir⁶²;

"... John Harding'in Kıbrıs'ta Vali olduğu sıralarda, 1956 yaz aylarında, EOKA artık son nefesini verecek kadar sıkıştırılmıştı. EOKA'nın hemen bütün mensuplarının isimleri ve ne iş yaptıkları İngiliz makamlarının eline listeler halinde geçmişti. Şehirlerdeki EOKA'cılar teker teker toplanınca geri kalanlar dağlara sığınmak zorunda kalmışlardı. Buna rağmen dağlarda sıkıştırılmış EOKA gruplarının İngiliz askerlerinin harekât planları hakkında bilgi aldıkları, buna göre kendi durumlarını ayarladıkları anlaşılıyordu. Şehirde olan biten her şey dağ başında olan EOKA'cılar tarafından bilinmekteydi."

Bu dönemde İngiliz İdaresi sokağa çıkma yasağının yanı sıra 27 yaşından küçüklerin bisiklete binmesini yasaklayan bir takım kısıtlamalar da yürürlüğe koyar⁶³. Direksiyonun hemen önünde küçük bir sepeti de bulunan bu bisikletler pazara, okula, pikniğe, gezintiye çıkmış görüntüsü veren insanlar vasıtasıyla gizlenmiş çeşitli askeri mesajların bir yerden diğerine ulaştırılmasına yarar. İngilizlerin özellikle Türklerle Rumları birbirinden ayırt edememesi üzerine kurye olarak görevlendirilen Lefkoşa'daki Türk öğrenciler de bir takım sıkıntılarla karşılaşır. Bu arada bisiklete binmeleri yasaklanan Rumlar durumu protesto eder ve aç bıraktıkları eşeklerle sokağa çıkarak eşeklerin anırmasını ve böylece İngilizlerin rahatsız olmalarını sağlar⁶⁴. Haberleşme konusunda TMT çerçevesinde Kıbrıslı Türklerin elindeki bütün imkânlardan istifade edilmeye çalışılır. Bu noktada Türk taksi şoförleri, köy otobüslerinin şoförleri ve bu arabalarla yolculuk yapan güvenilir insanlar birer kurye olarak görev yaparlar⁶⁵;

"... Merkezlerle köyler arasında bağlantı telsizlerden mors alfabesi ile yapılıyordu. Çözüm şifreleri de her ay değişirdi. Şifreleri merkezden köylere götürme işi de ya taksicilerin ya da köy otobüs şoförlerinin uhdesindeydi. Şoförler küçük bir kâğıt parçasına yazılmış şifreyi genellikle güvenilir kadın yolculara teslim ederek ve kadın yolcular bu şifreyi mahrem yerlerinde saklayıp varılacak yere vasil olduğunda şoförlere geri teslim ederlerdi. Şifrenin verileceği gün köyden giden yolcular arasında eğer güvenilir kadın yoksa güvenli bir kadın bulunup bu maksatla o gün otobüse yolcu olarak konurdu..."

Özellikle köy otobüslerinin motor aksamından iç lastiklerine, kaportadan döşemelerine varıncaya kadar her tarafı iletilecek belgelerin saklanması için kullanılan yerler arasındadır. Bu otobüslerde ayrı ayrı koltuk olmadığından ve insanlar da genellikle çok sıkışık vaziyette yolculuk yaptıklarından bu durumdan da istifade edilir ve bazı belgeler hamile kadınlar, küçük bebekler, bebek arabaları, bu bebeklerin eşyaları ve iç çamaşırlarına saklanarak kontrol

62 *Dünya*, 3 Haziran 1958. Georgios Grivas, *EOKA Mücadelesi Tarihi 1955-1959*, Lefkoşa, 1972, s. 86.

63 *Halkın Sesi*, 1-2 Haziran 1997.

64 *Halkın Sesi*, 1-2 Haziran 1997.

65 Eski TMT mensubu Osman Şan'la 30 Ocak 2017 tarihinde yapılan görüşme.

noktalarından geçirilir⁶⁶. Öte yandan adanın farklı noktalarıyla irtibatı sağlamak üzere daha sonraki yıllarda silah nakli için alınan ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği üzerine kayıt ettirilen Elmas teknesi gibi bir otomobil satın alınır ve Fuat Veziroğlu'na teslim edilir⁶⁷;

“... TMT'deki görevim gereği ben her hafta sonu bütün Kıbrıs'a da dolaşmak zorundaydım. TMT bana benzinci Halil Zülhayır'dan 1959 yılında 450 liraya Volkswagen bir araba satın almıştı ve bu arabayı benim adıma kaydetti. Plaka numarası da AP 280 idi ve ben her hafta sonu o arabayla Larnaka, Limasol ve BaĢa giderdim. Gece BaĢta kalırdım. Dönüşte Poli, Erenköy, Lefke ve Lefkoşa ve her gittiğim yerde belli insanlarla temas edip, bazı bilgiler verip bazı bilgiler alıyordum. Çok nadiren de şifreli yazılmış kâğıtlar götürüyor, kâğıtlar getiriyordum...”

BaĢta Mazlume'nin Oteli olarak bilinen yerin hemen yanındaki bir evde kalan Fuat Veziroğlu böylece kendisi adına tahsis edilen araba vasıtasıyla bütün adayı dolaşma ve bilgi toplama fırsatı da bulur. Lefkoşa karargâhtan gönderilecek bazı bilgiler veya karargâha gelecek bazı belgeler de bu yolla getirilir veya gönderilir. TMT için son derece önemli olan ve hassasiyet gösterilen bazı bilgilerin şüphesiz işinin ehli ve profesyonel olmayan kuryelerle gönderilmesi düşünülemez. İstihbarat ve istihbarata karşı koyma gibi farklı ve özel durumlar için de Türkiye'deki askeri kamplarda eğitimden geçirilen tecrübeli, inisiyatif kullanabilen, pratik zekâya sahip ve üst düzey komuta kademesi tarafından güvenilen TMT personeli bu işler için ilk akla gelenlerdir. Bazen istihbarata karşı koyma bağlamında Rumların eline geçmesi istenen bazı bilgiler de söz konusudur ve bunlar da kasıtlı olarak sıradan insanlar vasıtasıyla nakledilir; ancak buradaki bilgiler yanlış ve kasıtlı bilgilerdir ve bilgi kirliliği ve psikolojik algı yaratmaya yöneliktir. Ayrıca her ne kadar TMT'de fiili olarak görev yapmasa da desteğini esirgemeyen ve genellikle halkın içinde pek çok kişiyle görüşme imkânı bulan gazete dağıtıcıları, postacılar, muhtarlar, tamirciler, köylüler, çeşitli meslek gruplarından esnaf da istifade edilenler arasındadır⁶⁸;

“Bölgeden bölgeye haberleşmede de mesela otobüs sahibi bilirdi ve alırdı emri ve kırtasiyeciyeye bırakırdı. Akşam döneceğinde de posta kutusuna bakardı var mı köyden bize bir şey diyerek. Varsa alır götürürdü. Muhteviyatını hiç bilmezdi. Alır ulaştırırdı köydeki yetkiliye. Çok sağlıklı bir yoldu.”

Bu dönemde TMT haberleşmesi için mevsim meyvelerinden hayvan sulamaya yarayan yalaklara kadar her yerden istifade edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu mesajların Kıbrıs'ın farklı yerlerine güven ve emniyetle nakledilmesinde dönemin mevsim meyveleri ve sebzelerinden de istifade edilir. Örneğin yaz döneminde en çok kullanılan meyveler arasında karpuzlar gelmektedir. Son derece hassas bir şekilde sanki olgunluğu kontrol ediliyormuş

66 Halil Erdim, *Laпта Türklerinin Geçmişinden Kesitler; Göç Destanı-I*, Lefkoşa, Aralık 2007, s. 234-235

67 Fuat Veziroğlu'dan aktaran Mete Tümerkan, *Haber Kıbrıs*, 29 Mayıs 2012

68 TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

gibi kesilen karpuzun üst kısmından içi son derece dikkatli bir şekilde boşaltılır ve gönderilecek malzeme veya belgeye göre işlem tamamlanır. İletilecek olan şeyin karpuz, kabak, kavun gibi meyve ve sebzenin içine kendi orijinal ağırlığını aşmayacak şekilde konmasına da ayrıca özen gösterilir. Doğal hayatın içinde neredeyse hiç akla gelmeyecek veya şüphe edilmeyecek yerleri kullanmak ve belge/haberleşme güvenliğini en üst düzeyde tutmak için özellikle kırsal kesimde ve genellikle köy meydanlarında köylülerin hayvanlarını sulamak için kullandıkları çeşmelerden ve yalıklardan da istifade edilir. Çeşmeler, su yalıkları, mezarlıklar anında terk edilmiş ve metruk binalar, antik yapılar, insanların yaklaşmaya veya girmeye çekindikleri sazlık ve bataklık alanlar, doğal mağaralar, çeşitli çukurlar, dağlarda oyuklar, kayalıklar, evlerde tavan araları, çeyiz sandıkları ve samanlıklar da haberleşmede kullanılan yerler arasındadır⁶⁹. Aynı günlerde haberleşme ve irtibat bürosu olarak kullanılan yerler arasında özellikle Çetinkaya, Sönmez Spor, Küçük Kaymaklı, Yeşilada, Gençlik Gücü, Kanlımescit, Demirtürk, Doğan Türk Birliği, Gönyeli, Ortaköy gibi spor kulüpleri ve adadaki Türk kitapevleri de bulunmaktadır. Böylece TMT de Bayraktar A. Rıza Vuruşkan başkanlığında sistematik bir teşkilat haline getirildiğinde Hazım Remzi'nin Atatürk Meydanı'ndaki dükkânı, kuryelerin Bayraktar ile buluşma merkezi haline gelmiştir⁷⁰;

“... Hazım Remzi'nin kitapevi bizi bütün Kıbrıs'a bağlayan irtibat merkezi haline gelmişti. Hazım Remzi Türkiye'deki bazı gazetelerin Kıbrıs muhabirliğini yapmaktaydı. Heyecan ve Türklük doluydu. Türkiye'ye haber geçmek için Baf kesimindeki CYTA'ya (Telekomünikasyon İdaresi) serbestçe gidip gelebilirdi. Örfi idare günlerinde Hazım Remzi'nin kitapevinde toplanır, bütün kaza merkezleri ile temas temin ederdik. Sabahın saat beşinden, altısından ertesi gün saat dörde beşe kadar Hazım Remzi ile eşi Emine Hanım ve Osman Örek, Ümit Süleyman, Salim Aziz bu kitapevinin müdavimleri haline gelmişti. Issız sokaklarda devriye gezen İngiliz askerleri bir arı kovunu gibi dolup boşalan kitapevinin önünden geçerken ya Salim Aziz veya Mustafa Çoranik 'Hello Coni' diye kendilerini konuşmaya tutar, toplananların kendi aleyhlerine olmadığını gören askerler gülümseyerek giderlerdi.”

TMT kendi içinde haberleşme için öncelikle mensuplarının güvenliğini sağlamaya yönelik olarak kod isimlerini devreye sokar. Teşkilatta görevli olan herkesin kod isimleri mevcuttur⁷¹. Hücre sistemine göre faaliyette bulunulduğundan alt birimlerdeki TMT'cilerin yukarıdakileri tanımaları veya kendi hücrelerinin dışında kimseleri bilmeleri böylece önlenmiş olur. *“Ne kadar az şey bilersen o kadar güvenliktesin.”* düsturundan hareketle TMT mensupları da kendilerine verilen vazifenin dışına çıkmazlar, merak etmezler ve son derece ketum davranırlar. Personelle ilgili kod sisteminden başka muhaberede de

69 TMT Lefkoşa Sancağı üyesi Erdoğan Tilki ile 23 Ekim 2008 günü Lefkoşa'da yapılan görüşme.

70 Rauf Raif Denktaş, *Koloni İdaresinde Kıbrıs Türkleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul,1997, s.101

71 KTMA, TMT Arşivi. Dosya No. 1188/37 ve 298/007.

benzer şekilde mahdut kelimedden oluşan bir kod sistemi kullanan TMT aynı özen ve dikkati muhaberede de sürdürür ve muhabere güvenliğini temin etmek amacıyla farklı şifreleme sistemleri kullanır. Teşkilat bünyesinde kullanılan şifreli yazı sistemi vasıtasıyla da muhabere güvenliği sağlanmaya çalışılır. Gizliliğin sağlanmasının son derece güç olduğu Kıbrıs gibi küçük bir adada neredeyse herkesin birbirini tanıdığı da göz önüne alınacak olursa özel bir sistem kullanmanın kaçınılmazlığı da ortaya çıkacaktır. TMT öncesinde farklı dönemlerde kurulan ve Kıbrıs Türk toplumunun haklarını korumaya yönelik olarak pek çok faydalı çalışmalarda bulunan ancak daha basit ve sınırlı imkânlarla ve mahalli olarak görev yapan köy teşkilatları, Karaçete, 9 Eylül, Volkan gibi teşkilatların yerine tek bir teşkilatın kurulması, bütün ada sathında faaliyette bulunması ve Türkiye'yle ilişkiler göz önüne alınınca da TMT'nin ve özel şifreli yazı sisteminin önemi ve gerekliliği belli olur⁷². Telli haberleşmeyi sağlayan telefon irtibatının bile neredeyse yok denecek kadar sınırlı olduğu bir dönemde ve özellikle de 1958-1963 döneminde TMT'nin elinde son derece kısıtlı bir telsiz haberleşme ağı mevcuttur. 1963 sonrasında özellikle Limasol, Larnaka ve Baf gibi uzak noktalarla haberleşme konusunda ortaya çıkan sıkıntıların giderilmesi amacıyla yeni düzenlemelere geçilir ve bu yönde bir çalışma başlatılır⁷³;

"... 1965 yılından sonra uygun yerleşim bölgelerine 'Bimal'⁷⁴ yapımı ve konuşmalı telsiz cihazları kurulmaya başlandı. Ben o zaman ihtiyaç hâsıl olduğu için özel telsiz kursuna tabi tutularak telsizci olarak yetiştirildim. Kurslarımız teknik, operatör, kriptoloji üzerine zaman zaman Bayraktarlıkta, zaman zaman Mağusa Sancağında çok gizli ve ciddi bir şekilde yapılmakta idi. Telsiz kurulacak köyden önce bir kişi seçilerek eğitim için Mağusa Sancağına çağrılır ve kendisine önce telsizcilik yapabileceği kurs verilir. Daha sonra kullanacağı cihazlar ve özellikleri öğretilir ve o bölgeye telsiz kurulmasına gidilir. Verilen bilgiler ışığında köy ile irtibat kurulmaya başlanırdı. Duruma göre iki saatte bir, saatte bir veya devamlı dinlemede kalmak üzere irtibatlarımız gerçekleşirdi. İlk zamanlar konuşmalı olan telsiz irtibatları daha sonraları 1967 yılında CW Mors olarak yapılmaya başlandı. Küçük birlikler büyük birliklerle, büyük birlikler de Mağusa Sancağı ile irtibat sağlardı. Telsizleri çalıştırmak için elektriği olmayan köylerde akü veya küçük jeneratör kullanılıyordu. O zamanlar özellikle Türk köylerinde elektrik pek yoktu. Bu bakımdan her köyün telsizini kurmak ve çalıştırmak çok ilkel şartlarda ve büyük sıkıntılar, yokluklar içinde yapılırdı. Tek bir şansımız vardı. O da bütün telsizci arkadaşların bu işi çok iyi öğrenmiş ve yetiştirilmiş olmaları idi. O zaman Sancak'a bağlı 13 istasyon vardı. Bunlar Serdarlı, Mallıdağ, Altınova, Balalan, Mehmetçik, Aotepe, Kaleburnu, İnönü, Çınarlı, Ergazi, Larnaka, Lefkoşa ve Ankara idi..."

72 Soyalp Tamçelik, "Türk Mukavemet Teşkilatı'nda Muhabere Sistemlerinin Özellikleri", *Journal For Cypriot Studies*, Cilt 3, Sayı 2, Mağusa, 1997, s. 127.

73 Hasan Şener'den aktaran Mücahit Komutanları Derneği, *Sancaktan Gaziliğe Mağusa*, Mücahit Komutanları Derneği Yay., Mağusa, Şubat 200., s. 192.

74 Bayraktarlık adına Lefkoşa'daki postanenin bodrum katında gizlice ve imkansızlıklarla imal edilen telsiz cihazlarına "Bayraktarlık İmalatı" anlamında 'Bimal' adı verilir.

Teşkilatın tam olarak organize olduğu dönemlerde bazı Sancaklarda “Çalgı ve Çalgıcı” denilen telsiz cihazları ve telsiz operatörleri bulunmasına rağmen mesaj iletişimi nadiren yapılır. 21 Aralık 1963 sonrasında ‘Bimal’ adı verilen telsiz cihazlarının kullanımı daha sonra bütün ada sathına yayılacak şekilde genişletilir ve muhabere konusunda karşılaşılan sıkıntılar giderilir⁷⁵;

“... Bu kadar istasyonu (Serdarlı, Mallıdağ, Altınova, Balalan, Mehmetçik, Aotepe, Kaleburnu, İnönü, Çınarlı, Ergazi, Larnaka, Lefkoşa ve Ankara) işletebilmek için iki ayrı merkez kurduk. Birinci merkeze Özel Harp Dairesi (Ankara), Bayraktarlık (Lefkoşa) ve Larnaka Sancağı, ikinci merkeze ise ast birlikler bağlı idi. Bu durumda Ankara ile günde bir defa, her gün saat 11.00’de, Lefkoşa (Bayraktarlık) ile aralıksız her saat başını 20 dakika geçe, Larnaka Sancağı ile her gün saat 14.30’da irtibatımız vardı. Özel durumlarda bu saatler daha sık bir şekle sokulur veya devamlı dinlemede kalırdı. Merkezlerle yapılan irtibatlarda günde ortalama 20–30 arası mesaj teatisi yapılırdı. Senede iki kere olan Kıbrıs Türk Alayı değiştirme birliklerinde geminin Mağusa Limanı’na yanaşmasından bir gün evvel, yanaştığı ve indirme-bindirme yaptığı gün ile limandan ayrılıp Mersin’e varıncaya kadar geçen 3 gün süresince telsizler hiç susmaz ve bütün hareketler aynı anda Ankara ve Lefkoşa’ya saniyesi saniyesine iletilirdi. Bu gibi hallerde hem gemi, hem kruvazörlerle de özel irtibat planına uyulurdu...”

4. Kanlı Noel ve İlk Kıbrıs Türk Posta Haberleşmesi

TMT, 21 Aralık 1963 günü başlayan ve Kanlı Noel olarak adlandırılan dönemde 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan yeni devletin İçişleri Bakanı olarak görev yapan eski EOKA elemanı Polikarpos Yorgacis’in direktifleriyle masum ve silahsız Kıbrıslı Türklere yönelik başlatılan ve nihai amacı bütün Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırarak adayı Yunan adası yapmayı amaçlayan Akritas Planı⁷⁶ doğrultusundaki saldırılara kadar gizini ve mevcudiyetini saklamaya muvaffak olmuştur⁷⁷. Doğu Akdeniz’in ortasındaki Kıbrıs adasında ve her iki toplumun her ne kadar kendi bölgelerinde yaşasalar da kaçınılmaz olarak iç içe oldukları bir ortamda yürütülen faaliyetlerin başarılı olması, Rum saldırılarına karşı hazırlıkların tamamlanması, Kıbrıslı Türklerin istihbarat, istihbarata karşı koyma, ilk yardım, harekât, personel temini ve eğitimi gibi farklı konularda bir yandan sosyal hayat devam ederken hazırlıklı olabilmesi ancak mutlak gizlilikle gerçekleşecek bir durumdur. Ketumiyet, gizlilik, bilmesi gerektiği kadar bilmek prensibi ve mutlak itaat ve sessizlik ilkelerine azami özen gösteren Kıbrıs Türkleri böylece EOKA karşısında can, mal ve namus güvenliklerini sağlamaya çabalarken bir yandan da normal hayatlarını yaşama derdindedirler. Nispeten

75 Hasan Şener’den aktaran Mücahit Komutanları Derneği, *a.g.e.*, s. 193.

76 Pierre Oberling, *The Road to Bellapais*, Columbia University Press Yay., New York, 1982, s. 64. Harp Akademileri Komutanlığı, KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş Tarafından Verilen Konferans; Kıbrıs Meselesinde Vizyon, İstanbul, 1994, s. 3. Ayrıca Bkz. BCA.030.01.64.394.29.

77 FO.371/168967-XC14311. TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa’da yapılan görüşme

deşifre olduğu 21 Aralık 1963 tarihine kadar bütün gizemini koruyan TMT'nin harekât prensibi de bu temel ilke üzerine oturmaktadır⁷⁸;

"Hem görürüm, hem görmem uykudaki göz gibi. Hem dururum, hem yürürüm üzengideki ayak gibi.

Hem varım, hem yokum gül suyundaki koku gibi. Hem susarım, hem konuşurum kitaptaki yazı gibi."

Sosyal hayatın içinde gündüz işinde, gece mevzide ve büyük bir gizlilik içerisinde çabalayan TMT mensuplarının özellikle istihbarat ve istihbarata karşı koyma yanında haberleşme anlamında yaptıkları ise *"Hem görürüm, hem görmem uykudaki göz gibi."* sözüne harfiyen uymaktadır. Gayri nizami harp çerçevesinde istihbarat *"hasım, çevre halkının sükût duvarlarıyla çevrili olduğu halde gerillacı her zaman için bölgeler arasında ve yabancı kontrolü altında bulunan topraklarda dolaşan dost ve akrabalarından bilgi toplayabilir. Gerillacı için düşman hakkında her vasitadan ve her fırsattan istifade ederek geniş istihbarat yapmak, en sıkı istihbarata karşı koymak tedbirleri ile düşmana hiçbir haber sızdırmamak önemlidir. Uydurma haberlerle doğruyu birbirinden ayırt edebilmelidir. İstihbarat işlerinde kadınlardan faydalanılmalıdır. Gerillacılar barındıkları yerler hakkında düşmanın ele geçirdiği gerilla elemanlarından veya halktan bilgi alması ihtimaline karşı sık sık yer değiştirirler. Gerilla harekâtında en emin haberleşme vasıtası habercilerdir. Haberci sayısı arttıkça tehlike artar. Habercilerin ele geçmesi ihtimaline karşı ağızdan gönderilen haberler daha emniyetlidir. Mamafih ağızdan gönderilen haberlerin değişikliğe uğrayabileceği nazarı dikkate alınmalıdır. Haberleşmede kod sisteminin kullanılması emniyet sağlar. Yazılı haberler şifrelenmelidir..."*⁷⁹ olarak ifade edilir.

Bu dönemde evrak ve emirlerin alınıp verildiği içi oyulmuş ancak görünmeyecek şekilde kapağı kapatılmış odunlar da askeri muhaberenin bir parçası olarak kullanılır⁸⁰;

"Ankara'da öğrenciyken Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi mezunu olan Coğrafya öğretmeni Kel Orhan diye bilinen Orhan abiyle görüştim. Bana 'Tabanca, mermi ve bir sustalı bıçak var. Bunları Kıbrıs'a götüreceksin.' dedi. Ayrıca bombalar da benim odamdaki çekmecedeydi. Bunun üzerine Kıbrıs'a telgraf çektiler ve 'Silahları getirin.' emrini aldılar. Ben o zaman 42 kilo, zayıf bir şeyim ve kendime korse arıyorum. Arkadaşlar bu kadar zayıf olmama rağmen neden korse aradığımı bir türlü anlayamadılar. Bana teslim edilenleri bir kemere taktım ve korseyi giydim. Şubat ayıydı. Bu arada eldivenin parmak boşluklarına da mermileri yerleştirdim. Şubat ayında sıkıntıdan ve heyecandan terliyorum. Havaalanına indim ki İngiliz ve Rum polisler bekliyor. 'Eyoah ihbar mı ettiler acaba?' diye düşünüp korkarken babamın gümrükçü olması nedeniyle aranmadan alandan geçtim. Lefke'de Orhan Salih tekrar gelip silahları benden aldı..."

Türkiye'den havaalanında herhangi bir problemle karşılaşmadan silah geçirmenin bir başka yolu da kalınca bir kitabın içinin oyularak silahın oraya

78 Soyalp Tamçelik, a.g.m., s. 127.

79 Harp Akademileri Komutanlığı, *Gayri Nizami Harp*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1968, s.24-25.

80 Naciye Vardar ile 15 Ocak 2003 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

yerleştirilmesi şeklindedir⁸¹. Bu dönemde belki de Bayraktara bağlı olarak görev yapan Sancakların en zayıf yanı bölgeler arası bağlantıların olmaması ve bu yüzden Sancakların birbirlerine yardım ve haberleşme ile ortak hareket düşüncesinden mahrum olmalarıdır. Kanlı Noel saldırılarının başladığı 21 Aralık 1963 tarihinin ardından Rum kuşatmasının iyice yoğunlaştığı dönemde bu durum kendini iyice belli eder. Telsiz irtibatının sağlanması sonrasında bu problem nispeten giderilmekle beraber uygulanan Rum ambargosu ve sıkı kontrol ve denetimler yüzünden kurye görevi yapanların hayatı devamlı tehlikededir⁸²;

"... Karpaz bölgesi cihazlarının düzenli çalışmasından ben, Mesarya bölgesi cihazlarının düzenli çalışmasından da Tansu Eyüpoğlu sorumlu idi. 1968'e kadar bölgelerde Rum barikatları vardı. Bu barikatlardan muhabere malzemelerini geçirmek çok tehlikeli idi. Bunun yanında yollarda araçlı Rum polis ve asker devriyeleri mevcuttu... Mallıdağ'a bir 'Bimal' telsiz cihazı götürülmesi icap ediyordu ve bu bölgeden sorumlu Tansu Eyüpoğlu, Lefkoşa'da olduğu için bu görev bana verildi. Çamlıca köy şoförü İbrahim M. Kurt ile irtibata geçildi. Telsiz cihazı karton bir kutu içine yerleştirilerek otobüse kondu. Ben de karton üzerine oturdum ve yola çıktık. Köye girmemize çok az yolumuz kalmışken otobüsümüz Rum polis devriyeleri tarafından durduruldu ve bir Rum polisi otobüse girdi. Ben içimden 'Tamam şimdi yakalandım.' dedim. Otobüsteki yolcuların telsizden haberleri yoktu. Durumu yalnız şoför Kurt biliyordu. Rum polis otobüsün içine girerek doğrucu bana yöneldi ve kim olduğumu, nereye gittiğimi sordu. Ben de 'Mallıdağ'a hellim yaptırırmaya gidiyorum.' dedim. Ayağı ile üzerinde oturduğum telsiz kutusuna vurarak 'Bu ne?' dedi. Ben de kendisine 'Teneke' dedim. 'Aç da göreyim.' dediği anda kendisini dışarıda bekleyen çavuşu 'Acele gel. O taksi yine geliyor.' dedi. Rum polis beni bırakıp otobüsten aşağıya indi ve otobüsün hareket etmesini söyledi. Biz yolumuza devam ederken rahmetli Kurt bana dönerek 'Açsaydı içindeki elektronik hellim tenekesini görecekti.' dedi. Bu olaydan sonra telsiz cihazlarına elektronik hellim tenekesi demeye başladık..."

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen ortadan kalktığı ve adanın tam anlamıyla ikiye bölündüğü 21 Aralık 1963 sonrasında Kıbrıslı Türkler sosyal hayatın her alanında olduğu gibi haberleşme alanında da haklarından mahrum kalacaklardır. Rumların Kıbrıslı Türklerin haberleşme ve posta faaliyetlerinden istifade etme yönündeki girişimlerini engellemeleri, çeşitli baskı ve zorlamalarla Kıbrıslı Türkleri posta haberleşmesinden uzaklaştırmalarının ardından konuyla ilgili olarak adada gözlemci olarak bulunan BM Barış Gücü nezdinde yapılan girişimler de bir sonuç vermez. Bütün bu baskı ve ambargolara karşı çözüm üretme gayretine girişen Kıbrıslı Türk yetkililer kendi kontrollerinde bulunan Lefkoşa Atatürk Meydanı'ndaki Merkez Postane'yi en üst düzeyde kullanma yoluna girer. Türk posta yetkililerinin ilk etapta yaptıkları Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden kalan ve postanenin depolarında muhafaza edilen posta pullarını kullanmaya başlamaktır; ancak bu noktada söz konusu bu pulların hangi posta

81 Pervin Eser ile 15 Ocak 2003 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

82 Hasan Şener'den aktaran Mücahit Komutanları Derneği, a.g.e., s. 194.

damgasıyla damgalanıp iptal edileceği sorusu kafaları karıştırır. Ardından Kıbrıs Türk Postaları Tarihi'nin de başlangıç tarihi kabul edilen 6 Ocak 1964 günü üzerinde "6.1.64. Kıbrıs Türk Postaları" yazan ve ortasında da ay-yıldız bulunan yeni bir damga hazırlanır ve bu pullar yapılan yeni damgayla iptal edilmeye başlanır.

Kıbrıs Türk posta yetkililerinin düşüncesi özellikle Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları bölgeler arasında yeni hazırlanan bu posta damgasını kullanarak haberleşmeyi sağlamaktır. Böylece 6 Ocak 1964 sonrasında 7 Ocak, 8 Ocak, 9 Ocak 1964 gibi posta damgaları hazırlanacak ve Rum baskı ve ambargoları da bir ölçüde kırılmış olacaktır. Öte yandan işler hiç de istendiği ve planlandığı şekilde gitmez. Lefkoşa'dan Mağusa Suriçi'nde bulunan Kıbrıslı Türklerle gönderilen mektupların bulunduğu bir torbanın yanlışlıkla Mağusa'da Rum posta çalışanlarının ele geçmesiyle Rumlar bu durumu derhal BM'ye götürür ve BM'nin de Kıbrıs'ta Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla bir devlet bulunduğu, bunun dışındaki her türlü posta haberleşmesinin kanun dışı olduğu yönündeki yaklaşımı nedeniyle 6 Ocak 1964 sonrasında yeni posta damgası hazırlanamaz. Şüphesiz ortaya çıkan yeni durum da Kıbrıslı Türk yetkilileri durduramayacak ve yeni çözüm arayışlarına sevk edecektir. 7 Ocak 1964 gününden itibaren bulunan yeni çözüm yolu ise üzerinde posta tarihi olmayan posta damgası uygulamasıdır ve sadece bir gün kullanılan "6.1.64" tarihli damganın ardından bu sefer tarih yerine üzerinde "yıldız" bulunan "Kıbrıs Türk Postaları" yazılı damgalar Rumların ev BM'nin baskılarından uzak ve gizlice başta başkent Lefkoşa olmak üzere Mağusa, Larnaka, Leymosun, Lefke, Baf'ta hizmete girer. Lefkoşa'daki posta damgası siyah ve yeşil renkli, Limasol (Leymosun)'daki ise mordur. 6 Ocak 1964 tarihinden itibaren kullanılan bu tarihli ve tarihsiz posta damgaları sadece adi/yüzey postası olarak kullanılmıştır ve bunların taahhütlü, sigortalı kullanımları mevcut değildir. Bütün bu baskı ve ambargoların arasında Mağusa limanının ticari anlamda adanın can damarı olması nedeniyle Türklerin kontrolündeki bu bölgeden istifade etmek isteyen Rumların orta yol bulma girişimleri sonuç verir ve sadece Mağusa ile civardaki 33 Türk köyünde posta ve haberleşme faaliyetleri herhangi bir kısıtlama yaşanmadan aksaksız devam eder⁸³. Aynı dönemde Mağusa'daki postanelerden gönderilen mektupların üzerinde İngiliz döneminden kalma "GR", "ER" ve "VR"⁸⁴ gibi damgalar da kullanılır⁸⁵ ve bu 17 Nisan 1964 tarihine kadar faal durumdadır.

Kıbrıslı Türklerin ada içerisinde kendi haberleşmelerini sağlayabilmek amacıyla uygulamaya başladıkları "Kıbrıs Türk Postaları" yazılı damga uygulaması daha sonraki günlerde nadir de olsa özellikle Kızılay, Kızılhaç gibi uluslararası yardım kuruluşları personeli ve bazı BM Barış Gücü personeliyle Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği mensupları kanalıyla ada dışına da

83 Jeff Ertughrul, *The Postal Services of Kıbrıs*, Londra, June 1994, s. 4

84 GR (George Regina/Region), VR (Victoria Regina/Region), ER (Edward Regina/Region)

85 Jeff Ertughrul, *a.g.e.*, s. 5.

gönderilir. 21 Aralık 1963 günü başlayan posta haberleşmesi konusundaki Rum baskısı ve ambargosu BM'nin devreye girmesi, yapılan müzakereler sonrasında ada sathında bütün posta hizmetlerinden Kıbrıslı Türklerin de yararlanması konusunda alınan karar ve BM nezdinde Rumların bu konuda güvence vermesiyle 17 Nisan 1964 günü biter. 21 Aralık 1963-17 Nisan 1964 döneminde ve yaklaşık 117 günlük dönemde Kıbrıslı Türklere ait hiçbir posta gönderisinin normal postaneler ve posta acenteleri vasıtasıyla gönderilmesine Rumlar tarafından müsaade edilmemiş, Rumların eline geçen mektuplar ise ya "Bilinmiyor" kaşesiyle göndericiye iade edilmiş ya da depolarda bekletildikten sonra imha edilmiştir. Adada olayların nispeten normalleşmeye başlamasının ardından 14 Ekim 1966 günü Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasında bir posta anlaşması imzalanır. Buna göre Lefkoşa Sarayönü'nde bulunan merkez postanede o güne kadar yapılan bütün posta, pul, kırtasiye satışlarından elde edilen gelir Kıbrıslı Rumlara teslim edilecektir. Söz konusu meblağın alınmasının ardından Rum posta idaresi de Kıbrıslı Türklere yönelik gerek ada içi ve gerekse ada dışı posta haberleşmesi konusunda uyguladıkları ambargoyu kaldıracaklardır.

14 Ekim 1966 tarihinde böyle bir anlaşma imzalanmış olmasına rağmen Kıbrıslı Rumlar yine sözlerinde durmazlar ve Kıbrıslı Türklerin posta haberleşmesi üzerindeki ambargo ve kısıtlamaları kaldırmazlar. Bu durum 20 Temmuz 1974 tarihinde başlayacak olan Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar devam eder. Bunun sonucunda yurtdışından adaya gelmiş veya ada içinde Kıbrıslı Türklere gönderilmiş mektuplar Rumlar tarafından alıkonulur, imha edilir, depolara atılır veya yıllar sonra "Bilinmiyor, adres yetersiz, tanınmıyor, taşınmış, eksik ücret" gibi gerçekle ilgisi olmayan sebeplerle göndericisine alıcının bulunamadığı gerekçesiyle iade edilir⁸⁶. Bu mektupların içlerinde tapu kayıtlarında okul diplomalarına, askerlik yazışmalarından evlilik, doğum, ölüm, haciz gibi önemli konularda evrakların bulunduğu göz önüne alınacak olursa yaşanan mağduriyet daha net anlaşılabilir. 21 Aralık 1963 sonrası Kıbrıs Türk Postaları konusunda yaşanan en büyük tartışma ise "Kıbrıs Tourk Postaları" şeklindeki bir damgayla ilgili olandır. Böyle bir damganın kullanılıp kullanılmadığı özellikle filatelistler arasında tartışmalar yaşatmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ait 1960 emisyon programına göre tedavüle çıkmış 3 Mils değerli pullarla piyasaya sürülen ve üzerindeki "Tourk" kelimesi sanki özellikle okunamasın diye uğraşılan bu uygulamanın yıllar sonra sahteciler/kalpazanlar tarafından yapıldığı düşüncesi hâkimdir ve bu sahte damga uygulaması özellikle Kıbrıs ve Türkiye dışında Kıbrıs Türk Posta Tarihi ile ilgilenen yabancı koleksiyonerlere "Kıbrıs Türk Postaları" damgasının hiç uygulanmadığı Girne'ye ait bir damgaymış gibi pazarlanmaya çalışılır⁸⁷.

86 Bu konuda verilebilecek en somut örneklerden birisi Kıbrıs Türk Posta tarihi koleksiyonu yapan bir araştırmacıda bulunan ve Kıbrıs adasının hemen karşısındaki Mersin'in Anamur ilçesinden 1964 yılında Lefkoşa'ya gönderilen alıcısına teslim edilmesi yerine depolarda bekletildikten sonra 1967 yılında teslim edilen bir mektuptur.

87 Kıbrıslı filatelist ve araştırmacı Jeff Eughrul ile 15 Kasım 2007 tarihinde Londra'da yapılan görüşme.

5. TMT Kod Sistemi ve Şifrelemeler

TMT'nin Türkiye'nin fiili desteğiyle faaliyete başladığı 1 Ağustos 1958 gününden itibaren ada sathında Lefkoşa'da bulunan Bayraktarlık karargâhı dışında Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf ve Lefke Sancağı bulunmaktadır ve bunlar Türkiye'nin farklı şehirlerinin ismiyle ve "Yayla" kod adıyla bilinmektedir. Bu teşkilatlanma özellikle 1961 sonrasında Yayla yerine Sancak olarak adlandırılmış ve Lefkoşa (1961 sonrası Konya Yaylası), Mağusa (Erzurum Yaylası), Larnaka (Hatay Yaylası), Limasol (Antalya Yaylası), Baf (İzmir Yaylası), Lefke (Bursa ve 1961 sonrası Akşehir Yaylası) olarak isimlendirilmiştir. 21 Aralık 1963 sonrasında ise 8 Temmuz 1964 tarihinde Boğaz Sancaktarlığı (İzmir), 1 Ağustos 1964'de Erenköy Sancaktarlığı (Kırşehir), Mart 1965 tarihinde Yeşilirmak Sancaktarlığı (Yeşilirmak), 13 Eylül 1969 tarihinde Serdarlı Sancaktarlığı (Bingöl) ve son olarak 20 Ocak 1975 tarihinde Mehmetçik Sancaktarlığı (Mehmetçik) olarak adlandırılmıştır. TMT, 1 Ağustos 1976 tarihinde Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı olarak göreve başlayıp lağvedildiğinde Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf, Erenköy, Yeşilirmak, Lefke, Boğaz, Serdarlı ve Mehmetçik Sancağı'ndan oluşmaktadır.

Başta istihbarat, istihbarata karşı koyma ve haberleşme konularında ketumiyet, gizlilik ve şifrelemeye en üst düzey önem gösteren TMT doğaldır ki bütün faaliyetlerini de bu kod ve şifre sistemleriyle yapmaktadır. Buna göre TMT üyeleri "arı" olarak adlandırılırken TMT silahlarının saklandığı yerler "bereket çadırları", bu silahları Türkiye'den getirenler "bereketçi" olarak adlandırılır. TMT tarafından kullanılan telsizler "çalgı", telsizciler ise "çalgıcı" olarak adlandırılır. TMT komutanı Bozkurt dışında Bayraktar olarak da adlandırılır, ayrıca Ali Rıza Vuruşkan'ın 1958-1960'da Ali Conan, Kenan Çoygun'un 1962-1967 döneminde Kemal Coşkun olması gibi bütün Bayraktarların kendilerine özel kod isimleri de bulunmaktadır. Klasik silahlı kuvvetlerdeki takım, bölük, tabur hiyerarşik düzeni ise TMT'de oğul, petek, kovan şeklindedir. TMT'de haberleşmede kullanılan muhabere sistemleri alfabetik ve şifreli sistemler olarak ikiye ayrılmaktadır. Orijinal, gizli olmayan veya açık olarak ifade edilen mesajların, şifreli bir hale dönüştürmek için algoritma işlemi ve bunu çözümlenecek bir sisteme gereksinim duyulur. Kullanılan işlemler dizisi özellikle bütün TMT mensupları tarafından bilinse de bütün şifreleme sisteminin tamamı ya da bir kısmı sadece mesajı alan ve mesajı getiren tarafından bulunduğundan bu tehlikeli bir sonuç arz etmez. Şifreleme yapan kişi orijinal ve gizli olmayan mesajı, şifreleme algoritmasını anahtarın belirlediği şekle göre uygulardı⁸⁸. Eski TMT mensubu sancak merkezinde telsizcilik yapan Mehmet Ersen şifreleme sistemini şöyle anlatıyor⁸⁹;

88 Soyalp Tamçelik, *a.g.e.*, s.132

89 Eski TMT mensubu Mehmet Ersen ile 12 Nisan 2016 tarihinde Mağusa'da yapılan görüşme.

“Şifreleme sistemimiz NATO’da da kullanılan bir şifreleme sistemiydi. Bazen biz kendimiz hazırlardık. Ama Lefkoşa’daki bizim aramızdaki şifre Lefkoşa’dan hazırlanıp kitap halinde bize gelirdi. Biz de o sistem üzerinden hazırlanıp kendi köylerimize şifreli kitaplarını yapardık. Teksir makinesinde nemli kâğıdın üzerine karışık harfler yazıp teksiri kitap haline getirirdik. O harflerin altına da artık mesaj neyse onu yazardık. K ve U ya da Z ve K başka bir harf olurdu. Bu şekilde mesajlar şifrelenir ve kodlanırdı. Yani o kitap olmadan kimse o şifreleri çözemezdi. Bu kitaplar da sancaktarın kasasında muhafaza edilirdi. Herhangi birinin ele geçmesi durumunda hepsi imha edilirdi. Talimat o şekilde idi. Mağusa’nın kitabı Bayraktarlıktan gelirdi. Diğerlerini biz hazırlar köylere kitap halinde özel kuryelerle dağıtırdık. 20 Temmuz 1974 de Larnaka sancağımız düştü. Ona bağlı olarak Beyarmudu da Larnaka’yla temas kurardı. Larnaka düşünce Beyarmudu bağlantısız kaldı. Haberleşme açısından hiçbir yerden bağlantısı yok. Bizimle bağlantı kurmaya çalıştılar. Oradaki barış gücünden bir binbaşı elinde bir şifreli kâğıtla geldi, bize durumu anlattı ve ‘işte telsizcilerden yardım isterler’ dedi. Bize özel bir şifre verdi aldık şifreyi, o şifre de ‘Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak’tı. Biz de Beyarmudu’yla temas kurduk ama oyuna gelmemek ve emin olmak için, Beyarmudu soru sordu bize ‘Türk gücünün kalesi kimdir?’ Cevabı söyledik, bizde onlara sorduk, ‘Beyarmudu’nun muhtarı kimdir?’ Birkaç soru cevaptan sonra Türk olduklarına inandık. Çünkü bir Rum ile de temas kurabilirdin. Bir oyuna gelmemek için emin olduk.”

TMT’de kodlama sisteminin kullanılmasına 1974 yılına kadar devam edilir. Örneğin 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı sırasında Baf’ta sivil ve askeri komutayı Bayraktarlıktan gelen telsiz emri üzerine devralan Murad Hüsnü Özad o dönemde Sancaktar olarak görev yapan Cengizhan Özoğul’u Baf’ın çatışmalar sonrasında Rumların eline geçmesiyle beraber bölgeden dışarıya çıkarma gayretine girişir. 30 Eylül 1974 Pazartesi günü merhum Dr. Halim Hocaoglu’nun arabasıyla gizlice önce Piskobu İngiliz üssüne getirilen sancaktar 6 Ekim 1974 günü de Lefkoşa’ya ulaştırılır. Baf Sancaktarının Baf’tan çıktığı andan itibaren emniyette ve güvende olduğunu Lefkoşa’da Bayraktara bildiren mesaj ise şöyledir; “Baf’ın kaynar cezvesinde kahve telvesi muhafaza edilmektedir.”⁹⁰. 26 Temmuz 1974 tarihinde Aydoğan köyü bölük komutanı olan Ayer Hasan ile irtibata geçen Murad Hüsnü Özad bu şifreli mesajın Lefkoşa’da karargâha ulaştırılmasını böylece sağlar⁹¹. 1972 yılından itibaren sancak karargâhlarına kadın personel de alınmaya başlanır ve bunlar DAL-5 komutasında telsiz operatörü olarak görev yapmaya başlarlar. Mağusa Sancağında ilk görev yapmaya başlayan telsiz operatörleri Yüksel Meneviş, Havva Denizer, Ülgen Gülnihal ve Suna Pir’dir⁹². Aynı şekilde Erenköy bölgesinde 1964 sonrası süreçte Özgül Kızılbora, Emel Benar, Huriye Sadi, Ayşe Cahit, Nigar Şerifali, Yasemin

90 Murad Hüsnü Özad, *Baf ve Mücadele Yılları*, Akdeniz Haber Ajansı Yay., İstanbul, Temmuz 2002, s.56.

91 Baf Sancaktarı ve yardımcısı Mehmet Aksu’nun Lefkoşa’ya salimen vardığı konusunda mesaj ise Lefkoşa Bayraktarlığı’nda görevli olan Güner Necat isimli Lefkoşalı bir kadın vasıtasıyla ve Barış Gücü kanalıyla Baf’a ulaştırılır. Murad Hüsnü Özad, *a.g.e.*, s. 123 ve 165.

92 Hasan Şener’den aktaran Mücahit Komutanları Derneği, *a.g.e.*, s. 195–196.

Musa, Özten Sadi yanında Lefkoşa merkezde ise 1974 Barış Harekâtı sonuna kadar Türkan Aslan da dâhil Şenay Berrin, Huriye Nurten Asya, Melek Hasan ve Şukufe Hasan ilk akla gelen telefon/telsiz operatörleridir⁹³.

6. Taksi Postası ve İletişim 1964-1967

Kanlı Noel olarak bilinen dönemin ardından Rum saldırılarının gittikçe artmaya başlaması üzerine Kıbrıslı Türkler de dünyayla haberleşmek ve adada olup bitenleri duyurabilmek amacıyla alternatifler aramaya başlar. Bu dönem haberleşme tarihi bağlamında en özel ve farklı uygulamaların hayata geçirildiği dönem olarak da adlandırılabilir. Örneğin 24 Aralık 1963 günü Lefkoşa'nın Kumsal bölgesinde Rumların saldırılarında yaralanan 5 Kıbrıslı Türk yanında aynı bölgede Severis Un Fabrikası önünde yaralanan iki mücahit de dâhil olmak üzere toplam 28 Kıbrıslı Türk'ün Kızılay vasıtasıyla ve acilen Türkiye'ye gönderilmesine karar verilir⁹⁴. Tam da bu noktada düşünülen bir yol ise yaralıların sargı bezleri ve alçıların arasına gizli belgelerin, raporların ve özellikle Kumsal saldırısıyla ilgili fotoğrafların da gönderilmesidir. Gönderilecek belge ve fotoğrafların tespitinin ardından alçıların arasına bunlar özenle sarılır ve Kızılhaç'la Kızılay gözetiminde Lefkoşa Uluslararası Havalimanı'ndan 28 yaralı Kıbrıs Türk'ü Ankara'ya sevk ederler⁹⁵. Yaralıların Ankara'da uçaktan indirilmelerinin ardından beraberlerinde ve sargı bezleri arasında getirdikleri belge, rapor ve fotoğraflar doğrudan dönemin KKK Org. Cemal Tural'a verilir⁹⁶. Bu uygulama daha sonraki süreçte de aynı şekilde devam eder ve yaralıların sargı bezleri arasına yerleştirilen belge, fotoğraf vs. Rumlara hissettirilmeden Ankara'ya ulaştırılır⁹⁷. Rumların 24 Aralık 1963 günü saldırdıkları ve içeride Dr. Bnb. Nihat İlhan'ın eşi ve çocukları yanında ev sahibesi Feride Hasan Gudum'u katledip 4 kişiyi de yaraladıkları ve Kıbrıs tarihine Kumsal Baskını geçen olayın ardından burada çekilen fotoğrafların da Türkiye'ye gönderilmesi gündeme gelir. Bu fotoğraflar daha sonra yaralıların sargı bezleri arasına sarılmak suretiyle ve bizzat Bnb. Nihat İlhan vasıtasıyla gizlice Türkiye'ye ulaştırılacaktır⁹⁸. TMT'nin adanın dört bir yanındaki teşkilatlanması sırasında en çok dikkat edilen noktalardan birisi görev verilen kişilerin ruh hali, psikolojisi, insanlarla ilişkisi de

93 Elmaziye Töre Temiz ve Mustafa Aydın Başar, (Yayına Hazırlayan Ulvi Keser) "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Görev Alan Kadın Kahramanlar", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu*, 21-25 Ekim 2010, Seferihisar-İzmir, s.410.

94 TMT Mücahitler Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

95 KGMA. K. 4634, D.1964-65, 9/4 Türkiye Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Bürosu tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 27 Ocak 1964 tarihli ve 740.119/315 sayılı yazı.

96 KGMA. K. 4634, D.1964-65, 9/4 Dışişleri Bakanlığı tarafından Kızılay Derneği Genel Başkanlığına gönderilen 11 Mayıs 1964 gün ve 1680 (17358) sayılı yazı

97 M. Said Arif Terzioğlu, "Kıbrıs Türkleri ve Türkiye Kızılay Derneği", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Lefkoşa, Kasım 1988, Sayı 6, s. 20

98 Tbp. Bnb. Nihat İlhan'la 18 Nisan 2007 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme. TMT Limasol Sancağı üyesi Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 günü Girne'de yapılan görüşme.

olacaktır. Kendilerine görev verilen TMT mensuplarının kavgalı, birbiriyle küs, dargın ve zıt hareketler içinde olmaması gerekmektedir. Sosyal hayatın devam ettiği süreçte ve hayatın normal akışında bir araya gelmeyen, farklı statüler veya iş alanları nedeniyle bir arada olmaları düşünülmemen kimselerin bambaşka ortamlarda ve dikkat çekici olarak beraber olmaları şüphesiz yabancı istihbarat birimlerinin de dikkatinden kaçmayacaktır. Bu durum sosyal statü, hiyerarşik toplum düzeni, sosyal hayat farklılıkları anlamında da TMT açısından üzerinde önemle durulan ve hassas davranılan hususlardır.

Burada belirtilmesi gereken bir başka posta uygulaması ise dünya posta tarihi bağlamında da benzerine zor rastlanacak türden bir uygulamadır ve Taksi Postası olarak adlandırılmaktadır. Bu uygulama 21 Aralık 1963 sonrasında Kıbrıslı Türklerin nispeten daha güvenli bölgelere göç etmek zorunda kaldıkları, pil, akü, çivi, battaniye, çimento, un, ilaç, kan, demir vs. gibi sosyal hayatın sıradan ihtiyaçlarının Rumlar tarafından yasaklanması ve hayatın artık iyiden iyiye katlanılmaz hale geldiği bir ortamda mutlak gizlilik, işbirliği ve dayanışma içerisinde posta haberleşmesi yürütülmeye çalışılır. Kıbrıslı Türkler posta haberleşmesi için ağaç gövdelerinden mezarlara ve kabristanlara, okullar, mescit ve camiler, spor kulüpleri, kâğıt paralar, kartpostal ve resimlere kadar her şeyi haberleşmede araç olarak kullanmayı başarır. Bu arada spor kulüpleri yanında taksi ve otobüs yazıhaneleri de adeta birer posta şubesi haline gelmiş durumdadır. 1955 sonrasında İngiliz yönetiminin uyguladığı sıkıyönetim baskısı ve silahlı Rum saldırılarının ardından 1960'lı yıllarda da posta haberleşmesi için yeni yollar düşünülmeye başlanır ve başta Lefkoşa'da bulunan Lozan, NATO, Kambilili, Samos Universal yanında Mağusa'daki Zafer ve Salamis Taksi ve Otobüs Yazıhanesi birer postane haline dönüşür. Bu işletmelerde görev yapan güvenilir TMT mensubu şoförlere teslim edilen belge ve mektuplar aracın yapılacak arama ve kontrollerde hiç bulunamayacağı bir yere saklanır ve gideceği yerde de güvenilir taksi yazıhanesinin TMT üyesi şoförüne kimsenin dikkatini çekmeyecek şekilde boş bir arazide, mezarlıkta, ormanda, harabe bir binada teslim edilir. Zarfın üzerine ilk alan şoför tarafından zarfı aldığı tarih yanında kendi taksi yazıhanesinin damgası vurulurken aynı işlemi alıcı da yapar ve böylece günümüz taahhütlü/sigortalı mektup gönderilerinde olduğu üzere mektubun hangi gün kimin tarafından gönderildiği, hangi gün teslim edildiği anlaşılır. Ayrıca mektup kaybolma, çalınma vs. gibi nedenlere karşı da garantiye alınmış olur⁹⁹. Teslim edilecek gönderinin alıcıya verilmesi de içinde bulunulan durum, yer ve zaman anlamında önemlidir. Şüphesiz TMT tarafından çeşitli nakil araçları kullanılarak gönderilen başka mektuplar da söz konusudur; ancak Taksi Postası uygulaması çok daha farklıdır ve çıkış ve varış noktalarında uygulanan iki farklı damga yanında mektubun alındığı ve teslim edildiği saatlerin de zarf üzerinde görünmesi sadece Taksi Postası'na has uygulamalardır.

99 Taksi Postası ile ilgili bilinen 3 nadir ve önemli mektup halen "Kıbrıs Türk Posta Tarihi" başlıklı bir koleksiyonun içindedir.

TMT'nin bir mesajını alan ve bunu daha önceden belirlenen bir adrese veya kişiye teslim etmesi istenen kurye bunu doğrudan kişiye götüremez. Çok özel ve acil durumlarda ve önemsiz bazı haberler için uygulanabilecek bu sistemin dışında daha önceden belirlenmiş bir ağaç gövdesi, köy girişinde bir çeşme, mezarlık, okul, cami gibi mekânlar yanında samanlık, garaj, kimsenin dikkatini çekmeyecek kurumuş bir dere yatağı mesajın bırakılacağı yerler arasındadır¹⁰⁰. Mesajı getirenle alan birbirlerini görmeyeceğinden her ikisi açısından bir tehlike de söz konusu değildir¹⁰¹;

“Biz teşkilat olarak canlı ve cansız posta kutuları kullanırdık. Yani ticaret sahibi, dükkân sahibi, devamlı surette olan birisini kullanırdık. Derdik ki 'Siz haberleri, emirleri falan sokaktaki kırtasiyeciden alacaksınız'. Veyahut da öyle bir emir gelir ve siz bundan sonra emirleri falan bölgede bulunan camideki mezarın altından alacaksınız. Bunlar da cansız posta kutularımızdı. Dolayısıyla kimse kimseyi görmez, gider oradan emirleri alırdı gayet güzel...”

Türk Mukavemet Teşkilatı'nın 1955 sonrası süreçte kullandığı haberleşme araçlarından olan içleri özel olarak oyularak posta kutusu haline getirilmiş bazı kütükler Lefkoşa'daki Millî Mücadele Müzesi'nde ziyaretçilerce görülebilir. Lozan Taksi ve bu şirketin ortakları arasında bulunan Veysi Cam, Cemal Desoto ve Cemal Hamza dönemin işbirliği ruhu içerisinde Kıbrıs'ın mahalli kola fabrikası Bel-Cola'dan bir seyyar yazıhane, ayrıca polis subayı Ahmet Sami'nin yardımlarıyla da buraya elektrik ve telefon bağlanmasını sağlayıp yazıhaneyi hizmete açarlar ve burası özellikle Lefkoşa'da başta Girne, Mağusa, Limasol, Baf ve Larnaka olmak üzere adanın farklı noktalarına yönelik haberleşme trafiğinin de merkezlerinden birisi haline gelir¹⁰². Bütün dünya ülkelerinde titizlikle uygulandığı üzere gönderilen herhangi bir mektup göndericiyle alıcı arasındadır ve mahkeme kararı olmadan bunların başkaları tarafından görülmesi de mümkün değildir. Tıpkı resmi posta hizmetlerinde olduğu üzere Lozan Taksi Yazıhanesi de güvenilir TMT mensubu çalışanları aracılığıyla kendilerine teslim edilen herhangi bir mesajı sorgulamadan, hakkında herhangi bir yorum yapmadan, başkalarıyla paylaşmadan büyük bir gizlilik içerisinde ve titizlikle alıcısına ulaştırır ve konu o an itibarıyla kapanır.

100 Naciye Vardar ile 15 Ocak 2003 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

101 Aşağı yukarı aynı yeraltı taktikleri EOKA tarafından da uygulanmaktadır ve örneğin Grivas tarafından kaleme alınan direktifler bazen 25-30 kilometrelik bir mesafenin içinde bazen 100 kilometrelik bir daire çizilerek yerine ulaştırılmakta, bu işle görevlendirilen kuryeler özel olarak belirlenmekte ve hemen bütün yazışmalar da aynı şekilde yapılmaktadır. TMT Mücahitler Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

102 Ancak aynı dönem içinde EOKA da Kıbrıs'ın neredeyse en büyük nakliyat şirketi durumunda olan KEM ile yakın irtibat içindedir. Kiryakos Markides ve kardeşleri Leonidas ve Kalogiru ise şirketin sahibi durumundadırlar ve EOKA'nın neredeyse bütün nakliyat ve haberleşme faaliyetlerini üstlenmiş durumdadırlar. Kiryakos Markides o günkü durumlarını “164 otobüs ile kamyon ve 45 taksimiz, tüm kasabalar ile büyük köylerde telefonlu bürolarımız vardı. O zaman özel otomobiller yoktu. Nüfusun ve ticari malzemelerin büyük bölümünü biz taşıyorduk. Bu hizmet EOKA'nın emrindeydi.” sözleriyle ifade eder. Makarios Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, Galeri Kültür Yay., Lefkoşa, 2005, s. 267.

TMT üyelerinin sıcak ve soğuk yaklaşım denilen deneme süreci ve teşkilata alınmaları konusunda olumlu bir kanaate varılmasının ardından davet edilerek TMT'ye kabul edilmelerinin ardından titizlikle uymaları gereken belki de ilk kural "Gördükleri, duydukları, öğrendikleri her şey ölünceye kadar kendilerinde saklı kalacak ve öldükten sonra da kendileriyle birlikte öbür tarafa gidecektir. TMT mensubu ölünceye kadar hiçbir şekilde sırları ifşa etmeyecektir."¹⁰³ kuralıdır. TMT mensupları için "yegâne onur geride mezar taşı bile bırakmamasıdır."¹⁰⁴. En üst düzey komuta kademesinden eldeki mevcut silahlara, harekât emirlerinden istihbarat, personel ve personel temini ile askeri eğitimlere, TMT mensubu olan her düzey personele kadar her şeyin ve herkesin kod isimlerinin bulunduğu bir teşkilatta bunun tersi bir davranış göstermek ise söz konusu değildir. Özellikle 1963 sonrası daha güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalan insanların da katılmasıyla çok daha iç içe bir hayat sürmek zorunda kalan ve neredeyse bütün Kıbrıslı Türklerin birbirlerini şu veya bu şekilde tanıyıp bildikleri bir ortamda gizliliğe azami dikkat ve özen gösterilir¹⁰⁵.

7. 1964-1967 KOKKNA ve H/M İletişimi

16 Ağustos 1960 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde Kıbrıslı Türkleri ve Kıbrıslı Rumları bir araya getiren Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 21 Aralık 1963 günü Rum saldırılarının ardından fiilen yıkılmasının ardından Kıbrıslı Türkler üzerindeki şiddet, baskı ve ambargolar da gittikçe artmaya devam eder. Adanın farklı noktalarındaki Kıbrıslı Türklerin çoğunlukla Lefkoşa civarında oluşturdukları göçmen kamplarında toplanmaya başlamalarının ardından saldırılar daha çok gözden irak ve coğrafi olarak daha sıkıntılı bölgelerdeki Kıbrıslı Türklere yönelir. Erenköy ve civarındaki 9 Kıbrıs Türk köyü de bunlar arasındadır ve Rum Milli Muhafız Ordusu ile adadaki Yunan Alayı'nın da içinde bulunduğu silahlı güçler EOKA lideri Grivas yönetiminde bölgeyi kuşatırlar. Bölgede yaşayan sivil ve silahsız Kıbrıs Türkleri kurtarmak amacıyla Yüzbaşı Cengiz Topel'in de içinde bulunduğu Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı bir filo 8 Ağustos 1964 günü bölgede uyarı uçuşu yapar. 1964-1967 döneminde Rum kuşatması altında kalan bu köyler yavaş yavaş tahliye edilirken en sonunda sadece Erenköy'de Türkiye ve İngiltere'de okuyan Kıbrıslı Türk öğrencilerden oluşan ve ellerinde vurucu gücü yüksek olmayan ve çoğu paslı ve nemli silahlar bulunan¹⁰⁶ yaklaşık 600 kişilik bir güç kalır. Bu üç yıllık dönemde bölgeyle dış dünyanın, Lefkoşa'daki askeri karargâh ve ailelerle haberleşme konusunda da alternatifler aranmaya başlanmıştır¹⁰⁷.

103 Erdoğan Tilki ile 15 Ağustos 2000 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

104 Ahmet Tolgay, *Şahinler Yılı*, KTMD Yay., Lefkoşa, 1996, s. 34.

105 TMT Mücahitler Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme

106 TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi merhum Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003'de Girne'de yapılan görüşme. TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003'de Girne'de yapılan görüşme

107 Ulvi Keser, "Askeri Posta; 1964 Erenköy", *Çizgi Ötesi Dergisi*, KHO Yay., Sayı 2, Ankara,

Özellikle Lefkoşa çevresinde oluşan göçmen evleri, Kızılay tarafından kurulan çadır kentler ve buralardaki zorlu hayat şartlarına rağmen Kıbrıslı Türkler mücadeleden vazgeçmezler ve direnirler¹⁰⁸. Bu dönemde olağanüstü toplanan BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs adasına çok uluslu bir güç gönderilmesi kararı alır ve bu karar 17 Mart 1964 günü uygulamaya geçirilir¹⁰⁹. Özellikle Erenköy bölgesinde yoğunlaşmaya başlayan çatışmalar ve savaş ortamı her iki taraf arasında tam anlamıyla psikolojik harp ve propaganda savaşı haline gelir. Rumlar bütün posta teşkilatını ellerinde bulundurmanın verdiği avantajla dünya kamuoyunu yanıltmak ve bilgi kirliliği yaratarak bambaşka bir Kıbrıs portresi çizmek üzere ada dışına gönderilen bütün mektupların üzerine iki tarafında Napalm bombası resmi bulunan ve İngilizce olarak üzerinde “*Turkish Bombs on Cyprus Endangered World Peace-Kıbrıs’ta Türk Bombaları Dünya Barışını Tehdit Ediyor.*” kaşesi vurmaya başlarlar. 1964-1967 döneminde Erenköy bölgesinde kuşatma altında yaşamak zorunda kalan Kıbrıslı Türklerle bölgeyi savunmaya çalışan üniversite öğrencilerinin başta Lefkoşa’daki karargâh olmak üzere aileleriyle ve Türkiye’yle haberleşmeleri de dünya savaş tarihi yanında posta tarihi açısından da benzeri olmayan farklı bir yolla gerçekleştirilmeye çalışılır. Silahlı Rumların, Yunan Alayı’nın, ayrıca BM Barış Gücü ile bölgedeki İngiliz askeri gücünün kontrol, sansür ve baskılarından kurtulabilmek amacıyla düşünülen plana göre Lefkoşa’da dış halkasında “Lefkoşa/Kıbrıs” ifadeleri bulunan, iç kısımdaki iki dairenin ortasında da “H/M” ifadesi yer alan bir damga hazırlanır. Erenköy bölgesine gönderilecek bütün mektupların üzerine bu damga vurulurken özellikle günümüz taahhütlü posta uygulamasında olduğu üzere ayrıca bir de kayıt numarası verilir. Üzerinde “H/M” damgası bulunan askeri mektuplar özellikle Rum ve Yunan kuşatmasını çok rahatlıkla aşar. Bu zarfların üzerine vurulan ve açılımı “Hizmete Mahsustur.” olan “H/M” ifadesini bölgede bulunan İngiliz askeri yetkililerinin “Her Majesties” ya da “His Majesties” şeklinde algılaması ve bunun İngiltere’ye ait bir posta gönderisi olduğunu düşünmeleri, eski alışkanlıklarla “sömürgeci ruhlarının canlanması” sonrasında bu mektuplar doğrudan İngiliz askeri yetkilileri ya da BM Barış Gücü tarafından Rumların hiçbir şekilde haberi olmadan Erenköy’e getirilir. Erenköy bölgesini savunan öğrencilerin ve az sayıdaki askeri personelin gönderileri de buna benzer bir usulle bölgeden çıkarılır. Ağırlıklı olarak ada içine ve seyrek de olsa Türkiye’ye gönderilen bu mektupların üzerine köyün İngilizce ismi olan Kokkina’dan esinlenerek “KOKKINA Rural Service- Köy Postası” mührü vurulur. Kullanılan çelik damga çok eski olduğundan “Kokkina” ifadesi de mektuplarda “Kokna” olarak görünmektedir. İngiliz

Ocak 1994, s. 25 ve Ulvi Keser, “Cyprus Covers Handled By Turkish Postal Service In Turkey”, *OPAL The Journal of Oriental Philatelic Association of London*, Whole No. 208, Londra, Nisan 2004, s. 12-15. Ulvi Keser, “Üç İnsan, Üç Anı”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, KTKD Yay., Cilt 16, No.3, Ankara, Mayıs-Haziran 2003, s. 2.

108 TMT Mücahitler Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme

109 The United Nations, *The Blue Helmets*, New York, 1990, s. 85.

sömürge yönetiminin devam ettiği 1878-1960 döneminde kullanılan bu resmi köy damgasını gören İngiliz ve BM Barış Gücü askeri personeli bu mektupları da tıpkı "H/M" damgalı mektuplar gibi emniyete alır ve köyden çıkarılmalarını da bizzat kendileri üstlenir. Sivil mektupların dışında askeri olanlara ise ayrıca bir kayıt numarası yanında "Destek Kıtaları" anlamında "Destek" kelimesi de yazılır. Gerek "Kokkna" ve gerekse "H/M" damgaları ağırlıklı olarak kırmızı renklidir ve eğer de olsa bazı mavi renkli olanları bulmak da mümkündür. Bu arada Erenköy'de bulunan Kıbrıslı Türklere gönderilecek mektuplar ise alıcı isminin ardından "Posta Kutusu 82, Bakanlıklar-Ankara" adresinin yazılmasıyla gönderilir. Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Genelkurmay Başkanlığı, Kızılay Genel Müdürlüğü ve TRT Genel Müdürlüğü işbirliğiyle oluşturulan Kıbrıs İşleri Planlama ve İcra Grubu (KİPİG) tarafından Ankara/Bakanlıklar postanesinden teslim alınan bu mektuplar farklı kuryeler vasıtasıyla adaya getirilir ve alıcısına ulaştırılmaya çalışılır.

8. Ankara Yenişehir/ Kızılay Postası

21 Aralık 1963-20 Temmuz 1974 dönemi Kıbrıslı Türklerin dış dünyayla bağlarının koptuğu, Rum ambargosu altında yaşamaya mahkûm oldukları, kısıtlama ve tecritlerle mücadele ettikleri bir dönemdir. Bu durum Kıbrıslı Türklerin en doğal insani haklardan birisi olan haberleşme hürriyetinin de ellerinden alınmasının ardından yeni yollar, tedbirler bulmaya çalıştıkları bir süreci de başlatır ve bu noktada Kıbrıslı Türklere en büyük yardımı yapan ise adaya sağlık malzemesi, doktor, ebe ve hemşire yanında ilaç, taze kan, sahra hastanesi, kan bankası ve revir ve poliklinik hizmeti götüren ve bunu aralıksız olarak 20 Temmuz 1974 sonrasına kadar devam ettiren Kızılay Genel Müdürlüğü olur. 21 Aralık 1963 sonrasında adaya müdahale eden ve sağlık ekipleri gönderen Kızılay hasta ve yaralıları Ankara'ya getirirken Kıbrıs Türklerinin mektuplarını da gizlice Ankara'ya getirmektedir. Adanın farklı noktalarından Türkiye veya farklı ülkelerde yaşayan akraba ve tanıdıklarına sağlık haberlerini iletme isteyen Kıbrıs Türklerinin mektupları Kızılay'ın Lefkoşa'da kurduğu sahra hastanesinde toplanmakta ve ilgili sağlık personeli vasıtasıyla Ankara'ya götürülecek sağlık malzemelerinin arasında gizlice nakledilmektedir. Bu mektupların üzerine Ankara'da Kızılay'a ait bir kaşe/damga vurulmakta ve ardından mektuplar PTT Genel Müdürlüğüne teslim edilmektedir. PTT tarafından dönemin posta ücretine uygun pul yapıştırılan mektuplar Ankara Yenişehir postanesinde sadece Kıbrıslı Türklerin mektupları için ayrılan bölümde sanki Türkiye'den gönderilmiş mektuplar gibi "Ankara-Yenişehir" damgasıyla damgalandıktan sonra alıcısına gönderilmektedir¹¹⁰;

"Kızılay Genel Merkezi Başkanlığına

Bir seneden beri Londra'da bulunuyorum. Kıbrıs'ta Akıncılar 'Luricina'

110 KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

köyünde evli bir kardeşim bulunmaktadır. Sizin de bildiğiniz gibi yılbaşından beri Kıbrıs'ta çarpışmalar oluyor. Kardeşimden birkaç mektup aldım ve mümkünse biraz para göndermemi istiyordu. Türkiye'de bulunan arkadaşıma bu fikrimi yazdım ve sizlere başvurduğumu yazarak benim sizlere ayrıca mektup yazarak başvurmamı söyledi. Eğer mümkünse bana lütfen yazın. Kızılay vasıtasıyla biraz para göndermek istiyorum. Birkaç defa diğer banka ve postayla gönderdim fakat aldığını zannetmiyorum. Yapacağınız masrafları da ödemeye hazırım. Selamlar. 22 Nisan 1964. Meral Erkan, 131, Isledon Road, N.7, Islington/England”

Kızılay Genel Müdürlüğü'ne gelen bu müracaata Kızılay Derneği Genel Sekreteri Babür Ardahan imzasıyla 23 Haziran 1964 tarihinde bir cevap yazılır ve “Tarihsiz mektubunuzla birlikte Kıbrıs'a gönderilmek üzere yazdığınız mektup alındı ve adresine ulaştırılmak üzere Kıbrıs'a sevk edildi. Ancak Akıncılar köyünde bulunan kardeşinize Londra'dan Lefkoşa'daki İş Bankası kanalıyla para gönderebilirsiniz.”¹¹¹ denilir. Aynı dönemde Kızılay Genel Müdürlüğü'nden başka vatandaşlar da yardım talebinde bulunurlar¹¹²;

“Kızılay Genel Müdürlüğüne,

Malazgirt kosteriyle ve Kızılay hastanesinin raporuyla Mersin Devlet Hastanesi'ne tedavi maksadıyla geldim. 16 Nisan 1964 tarihinden itibaren Mersin Hastanesi'nde üç gün bakıldıktan sonra Hastane Başhekimliğince gösterilen lüzum üzerine İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi'ne nakledildim. İlişik hastane raporu gereğince taburcu edildim. Gösterilen yakın alaka ve yardımlarından dolayı Kızılay'a minnettarım. Kıbrıs'a gönderilmem için yardım ve taovassutunuzu saygılarımla arz ederim. 9 Temmuz 1964, Mehmet Kani, Mavi Otel'de Kıbrıslı, Ankara”

“Kızılay Cemiyetine, Ankara

Kıbrıs adası Lefkoşa şehrinde münteşir Bozkurt isimli günlük gazetenin İstanbul muhabiriyim. Basın kartımın numarası 44/64'dür. Gazetemle vaziyet dolayısıyla teması kaybettim. Sıhhat haberlerini sorucu mektubumu bu zarfta Kızılay'a gönderiyorum. Vasıtanızla mektubumun iletilmesini saygılarımla rica ederim. Bozkurt muhabiri Muhsin Şeref Kök”¹¹³.

Ankara'daki Kızılay Genel Müdürlüğü dışında vatandaşların müracaatları Latife Kantur'un Antalya'da yaptığı müracaat gibi Türkiye'nin hemen her köşesinde bulunan Kızılay şubelerine de yapılır¹¹⁴. Buraya aktarılan bir başka müracaat ise Kızılay'ın Kocaeli'deki şubesine yapılmıştır¹¹⁵. Öte yandan Kıbrıs'taki yakınlarıyla Kızılay aracılığıyla haberleşmek isteyen vatandaşların

111 Adı geçen arşiv.

112 Adı geçen arşiv.

113 KGMA. Muhsin Şeref Kök'ün 29 Şubat 1964 günü Kızılay Genel Başkanlığına gönderdiği 9084 sayılı yazı.

114 KGMA. Antalya Şubesi Başkanı Dr. Refet Tuğay'ın Kızılay Genel Başkanlığına gönderdiği 7 Mart 1964 tarih ve 18 (10740) sayılı yazı.

115 KGMA. Kocaeli Şubesi Başkanı Hüseyin Ege imzasıyla Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 17 Ocak 1964 tarih ve 21 (2973) sayılı yazı.

nasil hareket etmeleri gerektiği konusuna da Kızılay Genel Müdürlüğü "Kızılay aracılığıyla gönderilen bütün mektuplar Mersin'den Kıbrıs'a yiyecek malzemesi taşıyan Kızılay ekipleriyle sevk edilmektedir. Bu mektuplar Lefkoşa'da Türk Cemaat yetkililerine teslim edilmekte ve dağıtımını onlar yapmaktadır. Fakat son 1 ay içinde Mersin'den sadece 28 Şubat 1964 günü bir gemi gönderilebilmiş ve son bir aylık dönemde Kıbrıs'a gönderilen bütün mektuplar bu gemideki ekiplerimiz vasıtasıyla nakledilmiştir."¹¹⁶ cevabını verir. Kıbrıs'taki yakınlarıyla haberleşmeye çalışan ve bunun için Kızılay'a müracaat edenlerden birisi de ABD'nin New York kentinden yazan Ahmet Akyamaç isimli vatandaştır ve 20 Mart 1964 tarihli mektubunda Lefkoşa, Nuri Efendi Sokağı, No. 13'de yaşayan babası Yakup Hasan'dan haber almaya uğraşmaktadır¹¹⁷. Bir başka vatandaş ise Kıbrıs'taki yakınlarına okul malzemesi ve eğitim amaçlı kitap gönderme derindedir¹¹⁸. Hukukçu Nermin Kayabaşı ise Kızılay Genel Müdürlüğü'ne hitaben yazdığı mektupta "Kıbrıs'tan aldığımız bir haberde Hüsrev'in sağ ve salim, iyi vaziyette olduğu öğrenilmiştir. Bu sebeple duyacağımız sevince imkân sağladığı için son derece memnuniyet duyduğumuzu bilgilerinize rica ederim."¹¹⁹ der. Hüseyin Küçük isimli vatandaş ise "Kıbrıs'tan bütün küçüklerin iyi olduğu hakkında aldığımız bilgiyi sunarız. Bu suretle duyacağımız sevince imkân sağlandığı için memnuniyet duyduğumuza bilgilerinizi rica ederiz."¹²⁰ diyerek Kızılay'ın hassasiyetine ve haberleşme konusundaki yardımlarına teşekkür eder.

21 Aralık 1963 sonrasında karmaşa, kaos ve iletişimsizliğin yaşandığı adada özellikle akrabaları, yakınları, tanıdıkları bulunan ve onlardan hayırlı haberler almaya çalışan insanlar Kızılay'a başvurmaya devam eder¹²¹. Kızılay Genel Müdürlüğü ise olayların başlamasının hemen ardından son derece profesyonelce düğmeye basmış, adaya acil sağlık malzemesi, ayrıca sağlık ekipleri, taze kan ve adadaki hasta ve yaralıları da Türkiye'ye getirmek üzere ekipler göndermiştir. Bu arada çok hassas davranılan bir konu da Kıbrıs Türklerine yardım amaçlı olarak gönderilen aynı ve nakdi yardımları miktar ve ölçüsüne bakmaksızın büyük bir titizlikle kayıtlara eklemiş ve muhtemel dedikodulardan devletin bu son derece saygın ve prestijli derneğini korumasını bilmıştır¹²². Kızılay Genel Müdürlüğü'nce başlatılan ve özellikle haberleşme

116 KGMA. Kızılay Derneği Genel Başkan Vekili Dr. Fikret Pamir imzasıyla Gülsevdi Sunat/Tarsus adresine gönderilen 9 Mart 1964 tarih ve 7595 sayılı yazı.

117 KGMA. Ahmet Akyamaç tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 20 Mart 1964 tarih ve 12295 sayılı yazı.

118 KGMA. K-4840. 1966-1967/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

119 Nermin Kayabaşı tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 20 Ocak 1964 tarih ve 1.403 sayılı müracaat. KGMA. K-4649. 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

120 18 Ocak 1964 tarihinde İstanbul Ziraat Fakültesi Talebe Yurdu'nda kalan Hüseyin Küçük'e Kızılay Genel Başkanlığı tarafından gönderilen 1.396 sayılı yazı. KGMA. K-4649. 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

121 Kızılay Derneği Genel Başkanlığı adına Dr. Fikret Pamir imzasıyla Merkez Bankası Ankara Şubesi Müdürlüğüne gönderilen 20 Nisan 1964 tarih ve 12.300 sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Kızılhaç'larla Yazışma Dosyası.

122 İngiltere Kızılhaç Teşkilatı tarafından Kızılay Genel Başkanlığına yapılan 10 Nisan 1964

konusunda vatandaşların büyük takdirini kazanan Kızılay Postası faaliyetlerinin planlanmayan nedenlerle aksayabileceği düşüncesiyle Genelkurmay Başkanlığı'nca yaptırılan kapsamlı bir çalışmanın ardından “Kıbrıs'ta akrabaları bulunanların mektuplarının Ankara Kızılay Merkezi tarafından gönderildiği ve bu mektupların müracaatta bulunan kapıcı tarafından alındığı, bunların açıkta raf altında durmakta olduğu, kapıcı veya ilgili personelin bir zaman için de olsa yerinden ayrılması halinde kapı ağzındaki bir mahalde bulunan mektupların muhaberatı takip eden ajanlar tarafından alınabileceğine dair bir haber alınmıştır. Emniyetle mahalline gönderileceği muhakkak olan bu sistemin bazı kötü niyetlilerce suiistimal edileceği de muhtemeldir...”¹²³ denir. Bu arada 1964 yılıyla birlikte Kıbrıs'la Türkiye arasında havayolu trafiği de THY vasıtasıyla çok düzenli olmasa da başlatılır ve adadaki hasta ve yaralıların Kızılay uçakları dışında bu uçaklarla da nakledilmesi sağlanır. Uçakların adaya her gelişleri ayrıca Kıbrıslı Türklerin her türlü sağlık malzemesi, gıda ihtiyacı, battaniye, kan gibi malzemenin de Rum baskılarına rağmen taşınmasına vesile olur. 1964 yılından itibaren Kıbrıslı Türklerin ağırlıklı olarak Türkiye'ye gönderecekleri mektupların nasıl gönderileceği konusunda da planlamalar yapılır. Tam da bu noktada devreye Kızılay Genel Müdürlüğü girer ve adaya her türlü insani yardım malzemesi taşımasının ötesinde Türkiye-Kıbrıs arasında bir posta ağı ulaştırır ve asker veya sivil demeden bütün posta gönderilerini alıcılara ulaştırmaya başlar. Türkiye-Kıbrıs arasındaki Kızılay Postası genellikle aşağıda belirtilen şekillerde uygulanmıştır¹²⁴;

1- Pul yapıştırılmadan Lefkoşa Kızılay merkezine getirilen posta gönderileri burada Kızılay yetkililerince defterlere kaydedilir ve Ankara'ya gidecek olan yardım uçaklarına teslim edilir. Posta torbası Ankara'da havaalanında alındıktan sonra Kızılay Genel Müdürlüğü'ne nakledilir ve ardından Ankara/Yenişehir Postanesi'nde Kızılay tarafından Kıbrıs'tan getirilen bu posta gönderileri için ayrılan bölüme havale edilir. Burada bütün mektup zarflarının üzerine o günün posta değerine uygun pul yapıştırılır ve ardından hepsinin üstüne kırmızı renkte “Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi” damgası uygulanır ve bütün posta gönderileri yurtiçi postası gibi pullar Ankara/Yenişehir damgasıyla damgalanıp üzerindeki adreslere teslim edilir.

2- Yukarıdaki uygulamanın aynısı olmakla birlikte zarflar üzerine “Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi” damgası uygulanır.

3- Adaya Türkiye'den gönderilen posta gönderilerine ise adresin yanında “Kızılay Genel Merkezi Kıbrıs Postaları Eli İle” ifadesi yazılır ve ardından Kızılay Genel Müdürlüğü'ne getirilen bu gönderilerin üzerine ayrıca

tarihli ve 15.057 ve 15.058 sayılı müracaat. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Kızılhaç'larla Yazışma Dosyası.

123 Genelkurmay Başkanlığı tarafından Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderilen Ocak 1967 tarih ve İSTH:3.382-3-67 Em./56/2 (3.382) sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

124 Bu araştırma çerçevesinde burada sözü edilen bütün materyal Ulvi Keser Özel Arşivi'ndedir. UKÖA.

kırmızı renk olmak üzere “Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi” damgası uygulanır ve uçaklarla adaya getirildikten sonra da yine Kızılay vasıtasıyla adreslerine teslim edilir.

4- Pul yapıştırılmadan Kızılay Genel Müdürlüğü’ne teslim edilen veya gönderilen posta gönderilerinin üzerine çoğunlukla posta pulu eklenmemekte, bunun yerine Kızılay Postası uygulamasını göstermek amacıyla “Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi” damgasıyla adrese teslim edilmektedir.

5- Pul yapıştırılmadan Kızılay Genel Müdürlüğü’ne getirilen posta gönderilerine bazen sadece “Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi” veya “Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi” damgası vurulmakta, pul yapıştırılmamaktadır.

6- Kızılay vasıtasıyla gönderilen bazı mektuplarda ise ne pul ve ne de Kızılay postası olduğunu gösteren herhangi bir emare bulunmaktadır.

Kıbrıs’la Türkiye arasında posta haberleşmesi Kızılay ve PTT Genel Müdürlüğü’nün yardımlarıyla yavaş yavaş da olsa devam ederken Türkiye dışındaki ülkelerde yaşayan bazı Kıbrıslı Türkler veya yabancı şahıslar da doğrudan Kızılay Genel Müdürlüğü’ne müracaat ederek posta haberleşmesi konusunda yardım isterler¹²⁵. Bu arada Lefkoşa Kızılay merkezine teslim edilmeyen bazı posta torbalarının aynı gemilerle Mersin’e getirildiği ve aksi bir emir verilmediği gerekçesiyle de Kızılay’ın Mersin şubesi tarafından kabul edilmediği ortaya çıkar. Durumun öğrenilmesinin ardından KİPİG tarafından yeni bir uygulamaya gidilerek 12 Mart 1964 sonrası bekletilmekte olan ve Kıbrıs’ta alıcılara teslim edilemeyen mektupların muhafaza edildiği 140 posta torbası da Kızılay gemileriyle tekrar adaya sevk edilir¹²⁶. Adada 1963 sonrası süreçte Kıbrıslı Türklerin posta haberleşmesi konusunda yardımcı olan unsurlar arasında bazı BM Barış Gücü personeli yanında Kıbrıs’taki özerk Agrotur ve Dikelya askeri üslerinde görev yapan bazı İngiliz personel de söz konusudur ve onlar da özellikle üslerdeki sahra postaneleriyle BM Barış Gücü’nün askeri postanesi vasıtasıyla mektupların gönderilmesini sağlar. Kızılay Postası uygulamasının başladığı ilk dönemde Türkiye’ye puluz olarak getirilen mektupların üzerine önceleri 50-60 kuruş değerinde pul yapıştırılırken son dönemde bu zarfların üzerine normal posta ücretine uygun olarak 130 kuruş değerinde Türk pulu yapıştırılmaya ve Ankara Yenişehir Postanesi’nden gönderilmek üzere zarflar bu şekilde iptal edilmeye başlanmıştır. Bu arada Dışişleri Bakanlığınca da “uzun süreden beri beklemekte olan mektupların muhataplarına ulaştırılması hususunda mevcut olan imkânsızlığın böylece bertaraf edilmiş bulunması muvacehesinde mektup çantalarının tamamının Kızılay yardım gemisi ile Kıbrıs’a gönderilmesi imkânlarının araştırılması”¹²⁷ talep edilir.

125 KGMA. K-4637.1964.9-4/1 Kıbrıs Gıda ve Malzeme Dosyası.

126 KGMA. K-4643,1965-1966/9-4 Kıbrıs Umumi 1-4. Bölüm Dosyası.

127 KGMA. 4646/9-4, Kıbrıs’a 18. Parti Yardım Dosyası.

Buna göre her iki mahaldeki Türk kesimi sakinlerine ait mektupları Rum kesiminde bulunan Posta Genel Müdürlüğü'nden her gün alarak dağıtmak ve aynı şekilde sevk edilecek mektupları Rum posta idaresine tevdi eylemek üzere Lefkoşa için 2 ve Lefke için de 1 Türk posta acentesi tayin edilmiştir. Lefkoşa Türk kesimi için vazifelendirilen posta acenteleri mevcut pul, para, resmi evrak vs. eşyaların karşılıklı olarak devir ve tesliminden sonra 20 Ekim'den itibaren normal görevine başlamıştır. Lefke acentesi de yakında görevine başlayacaktır. Koli ve para havaleleri ile ilgili posta ulaştırması konularında da keza BM'nin aracılığıyla Rum yönetimi ile bir anlaşmaya varılmaya çalışılmaktadır. Birinci maddede maruz anlaşma muvacehesinde Kıbrıslı Türkler için bakanlıklarınca kabul edilen ve sayılarının halen 180'e yükseldiği anlaşılan mektup çantalarının muhtevasının muhataplarına ulaştırılması konusunda uzun zamandan beri mevcut olan imkânsızlık böylece bertaraf edilmiş bulunmaktadır. Bu durumda mektup çantalarının 10 Kasım'da hareket edecek olan Kızılay yardım gemisi ile Kıbrıs'a ulaştırılmasını teminen Kızılay Derneği ile birlikte gereken tedbirlere tevessül edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir¹²⁸.

Türkiye'den veya Türkiye aracılığıyla dünyanın farklı yerlerinden adaya gönderilen mektupların toplanma yeri ise başta Lefkoşa'daki Kızılay Kan Merkezi, Kızılay sahra hastanesi, köylerde görev yapmakta olan geçici sağlık ekiplerinin revirleri olurken Türkiye adresi ise Ankara Yenişehir Postanesi olur. Kıbrıslı Türklerin posta haberleşmesini engellemeye yönelik bütün girişimlere rağmen iletişim şu veya bu şekilde devam eder ve bunda özellikle Kızılay personelinin emeği ve desteği çok büyüktür.

9. İskenderun Askeri Posta Uygulaması

Kıbrıslı Türklerin Erenköy'de uygulamaya çalıştığı posta haberleşme tekniği, ardından Taksi Postası ve son olarak da Kızılay Postası'yla birlikte özellikle 16 Ağustos 1960 sonrasında karşımıza çıkan bir başka uygulama ise İskenderun kanalıyla postaya verilen asker mektuplarıdır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından varılan antlaşmalara uygun olarak Lefkoşa Kermiya'da konuşlanan Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı (KTKA) da posta iletişimi konusunda sıkıntılar yaşamaktadır ve bunun sebebi de yine Rum ambargo ve kısıtlamalarıdır. Sivil postaneler vasıtasıyla Türk askerlerinin ailelerine gönderdikleri mektupların sansürlenmeye başlanması, geç gitmesi veya alıcıya hiç ulaşmaması üzerine 650 kişilik KTKA da buna bir çözüm yolu bulmaya çalışır. İskenderun'da bulunan 39. Tümen Komutanlığı'na bağlı olarak görev yapmakta olan KTKA da haberleşme için çareyi özellikle ortalama her 6 ayda bir adaya gelen değiştirme birliğinde bulur. Söz konusu bu değiştirme faaliyeti sırasında genellikle Mağusa'dan İskenderun'a giden gemilere askerlerin mektupları da teslim edilir. Bu mektupların üzerine asker

128 Adı geçen arşiv dosyası

mektubu olduğunu gösteren “Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı” veya “KTKA” şeklinde kaşeler vurulmaktadır ve ardından Kızılay Postası’nda olduğu gibi bu sefer İskenderun’da sivil postaneden ve sanki İskenderun’dan gönderilmiş bir mektup gibi alıcı adresine gönderilir. Söz konusu bu asker mektuplarının üzerine günün posta ücretine uygun olarak Türk pulları yapıştırılması ve pul ücretinin devlet tarafından karşılanması ise “Rumların müdahalesi üzerine 39. Tümen Komutanlığı vasıtasıyla Türkiye’ye aktarılan Kıbrıs Alayımız mensuplarına ait 552 mektubun Türkiye’deki adreslerine ulaştırılması için yapıştırılan posta pulu tutarı 224.60 liradır...”¹²⁹ örneğinde olduğu gibi Kızılay Genel Müdürlüğü’nden istenir. Böylece Kıbrıs’ta Rumların Kıbrıslı Türkler üzerinde uyguladıkları haberleşme ambargosu ve kısıtlamaları kaçınılmaz olarak Türk askerlerini de etkilemeye başlar. Durum böyle olunca da sivillerin Ankara Yenişehir Postanesi vasıtasıyla gönderilen mektupları gibi bazen sivillere ait mektuplarla birlikte askerlerin mektupları da İskenderun Postanesi kanalıyla gönderilecektir.

Bu arada belirtilmesi gereken hususlardan biri ise TMT tarafından 16 Ağustos 1960 sonrasında yapılan garantörlük antlaşmalarına uygun olarak Kıbrıs’ta konuşlanan 650 kişilik Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı’nın altı aylık devreler halinde yapılan değiştirme birlikleri sırasında bir takım bilgi, personel ve malzemenin adaya getirilmesi veya ada dışına çıkartılmasıdır. Aynı şekilde özellikle 23 Aralık 1963 sonrasında Kıbrıs’ta yardım faaliyetlerine başlayan Kızılay yardım gemileri de bu maksatla kullanılmıştır. Şüphesiz Kızılay yetkililerinin bu konuyla ilgili doğrudan bilgileri söz konusu değildir; ancak bu yardım gemileri vasıtasıyla yaralı TMT mensuplarının Türkiye’ye gönderilmesi yanında bazı bilgi ve belgelerin ulaştırılması konusunda da destek alındığı söylenebilir¹³⁰.

10. Sosyal Yardım Pulları ve Rum Ambargosu 1970-1973

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yıkılmasının ardından ada fiilen ikiye bölünürken Kıbrıslı Türkler de daha güvenli bölgelere göç etmeye başladılar. Bugün Lefkoşa’nın banliyösü durumundaki Göçmenköy ve Hamitköy 1963 sonrasında farklı yerlerden kaçıp gelen Kıbrıslı Türklerin oluşturdukları meskûn mahallerdir. Bütün bunların yanı sıra posta haberleşmesi konusunda Kıbrıslı Türklerin 1970 yılıyla birlikte buldukları bir başka alternatif yol ise “Sosyal Yardım Pulı” denilen yardım pullarının postada kullanılması olur. Motifleri Kıbrıs Türk Maarif Müdürlüğü görevlisi ve Resim Müfettişi Fikri Direkoğlu’nca çizilen, ardından Dr. Fazıl Küçük’e ait Halkın Sesi Matbaası’nda 100’lük tabakalar olarak basılıp tedavüle çıkartılan seri toplama iki puldur. Pullardan ilki 500.000 adet basılan 5 Mils ve diğeri de 200.000 adet basılan 15 Mils değerindedir. Özellikle yurtdışında Kıbrıs Türk Posta tarihi araştırmaları yapanlarca “Muhasara Pulları” adı verilen bu pullar 3 Nisan 1970 günü tedavüle çıkartılır ve yardım pulu olmasına rağmen doğrudan ve gizlice posta

129 KGMA. K-4637.1964.9-4/1 Kıbrıs Gıda ve Malzeme Dosyası.

130 KGMA. K-4646/9-4, Kıbrıs’a 18. Parti Yardım Dosyası.

haberleşmesinde kullanılır. Bu pullar normal şartlarda normal posta hizmetinde kullanılmak üzere hazırlanmadığından klasik posta pullarından çok farklıdır. Ocak 1964 döneminde uygulanan “Kıbrıs Türk Postaları” uygulamasını Rumların BM’de engellemesi nedeniyle aynı şeyin yaşanmaması için bu sefer azami özen gösterilir. Sosyal Yardım pulları üzerinde değerini gösteren bir rakam bulunmamaktadır. Ayrıca Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu gibi insani yardım amaçlı faaliyet gösteren derneklerin bastıkları ve diploma, karne, bilet gibi çeşitli matbu üzerine basılarak kullanılan pullarda olduğu üzere bunlarda da pulları çıkartan devletin ismi yerine “Türk Cemaat Meclisi” ifadesi bulunmaktadır. 5 Mils değerli olan pulun üzerinde fiyatını gösteren 5 yapraklı bir yonca bulunurken 15 Mils değerli olanda ise 5 yapraklı 3 adet yonca vardır. Son derece hassas davranılan ve kurulması planlanan düşkünler yurdu ile burada kalması beklenen yaşlı bir kişinin tekerlekli sandalyede resmedildiği pullar bu şekliyle tedavüle çıkartılır. Esasında böyle bir düşkünler yurdu söz konusu değildir ve pullar sadece posta haberleşmesi için kullanılacaktır. Aralık 1972’ye kadar yaklaşık 2 yıl 8 ay kullanılan bu pulların kullanılmasında da başka bir yol izlenir. Posta için bu pullar mektup üzerine yapıştırıldığında pulları iptal üzere posta damgası kullanılmaz. Bunun yerine Lefkoşa, Mağusa, Limasol, Baf, Lefke, Larnaka’da zarfın boş bir yerine İngiliz döneminden kalma posta damgası vurulurken pulların üzeri metal ve düz bir çizgi şeklinde hazırlanmış olan bir damgayla iptal edilir. Kıbrıs’ta Türklerin yaşadıkları bölgelerde yerleşim yerlerinin Türkçe isimleriyle posta damgası kullanılması ise 8 Kasım 1973 günü gerçekleştirilmiştir. İki puldan oluşan Sosyal Yardım Pulu serisi postanın dışında başta belediye hizmetleri olmak üzere resmi evraklarda damga pulu olarak da kullanılır. Zor şartlar altında ve gizlice yürütülen bu faaliyet sırasında şüphesiz kullanılan ve “zizkak damga” adı verilen düz iptal damgalarının her yerde fabrikadan çıkmış gibi aynı olması beklenemez. Durum böyle olunca örneğin başkent Lefkoşa’da 7 Kasım 1973 gününe kadar “cetvel çizgi” veya “dişli cetvel çizgi” kullanılır. Lefkoşa’da İngilizce “Nicosia” damgası yanında bu zizkak damga kullanılırken Mağusa’da 7 Kasım 1973’e kadar Famagusta Town damgası yanında “siyah cetvel çizgi” vardır. Hemen iki gün sonrasında ise Mağusa’da “Mağusa 1” Türkçe damgası kullanılmaya başlanmıştır. Her iki şehirde de ayrıca taahhütlü/sigortalı posta gönderileri kabul edilmiştir ve Girne, Larnaka, Limasol, Baf ve Lefke’de taahhütlü uygulaması yoktur. Lefke’de ve Larnaka’da da “siyah cetvel çizgi” uygulaması 7 Kasım 1973 gününe kadar söz konusudur. Larnaka’da ayrıca mavi renk uygulama da zaman zaman görülmektedir. Bu uygulama Limasol’da ve Baf’ta da 8 Kasım 1973’e kadar devam eder. Sosyal Yardım serisi pullar şehir merkezleri dışında zaman zaman köy posta damgalarıyla da kullanılmıştır. 1964 yılında olduğu üzere 1972 yılının son günlerinde bir Türk posta torbasının yanlışlıkla Mağusa’da Rum posta idarecilerinin eline geçmesinin ardından Rum yetkililer derhal harekete geçer ve bu uygulamanın devam etmesi halinde başta Mağusa ve bağlı 33 köy olmak üzere posta haberleşmesi konusunda yeni ambargolar uygulanacağı tehdidinde bulunurlar.

11. 20 Temmuz 1974 ve Haberleşme

1 Nisan 1955 tarihinden itibaren EOKA'nın başlattığı, ardından eski EOKA mensupları tarafından oluşturulan EOKA-B'nin Makarios'u devirmek üzere Yunanistan'daki Albaylar Cuntası tarafından yönlendirilmesiyle 15 Temmuz 1974'de ada bir kere daha çatışma ve savaş ortamına girer¹³¹. Makarios'un gerek asker ve gerekse polis nezdinde çeşitli önlemler alması nedeniyle cuntacılar darbeyi gündüz saatlerinde yapmaya karar verir¹³² ve Afrodit-3 adı verilen darbe girişimi de 15 Temmuz 1974 günü sabahı Lefkoşa'da fiilen başlatılır¹³³. Cumhurbaşkanı Makarios'u devirip, "Kasap"¹³⁴ adıyla bilinen eski EOKA üyesi Nikos Sampson'u geçici başkan¹³⁵ yapabilmek amacıyla girilen hareketin nihai hedefi ise adanın bir Yunan adası olması ve Kıbrıslı Türklerin de ortadan kaldırılmasıdır. 21 Aralık 1963 Akritas Planı da, 15 Temmuz 1974 darbe girişimi de böylece aynı hedefe yönelik yapılmıştır¹³⁶. Türkiye'nin garantör devlet olarak Yunanistan ve İngiltere'yle birlikte adaya müdahale teklifi ise her iki ülke tarafından pek de sıcak karşılanmaz¹³⁷. Bu durum karşısında Türkiye tek başına müdahale kararı alır¹³⁸ ve ilk çıkarma da 20 Temmuz 1974 sabahı Girne yakınlarında bugün Yavuz Çıkarma Plajı olarak bilinen Pladini Plajı'nda başlar¹³⁹. Öte yandan adaya Türkiye'nin müdahale sebepleri İngilizce, Rumca ve Yunanca bildiriler halinde adaya çıkan askerler vasıtasıyla çeşitli yerlere asılarak duyurulur¹⁴⁰.

Adanın 15 Temmuz 1974 Sampson darbesinin ardından bir kargaşa ortamına girmesi ve ardından Türkiye'nin müdahalesiyle Kıbrıslı Türkler adanın kuzeyine, Kıbrıslı Rumlar da adanın güneyine göç etmeye başladıklarından ada bir kere daha ikiye bölünür. 20 Temmuz 1974 tarihinden itibaren Türk postanelerindeki stoklarda bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti pullarının ve damgalarının kullanılmasına da son verilir. Bu dönemde özellikle Türkiye'de cumhuriyetin 50. Yılı kapsamında çıkartılan 7 pulluk Cumhuriyet Serisi pulları posta haberleşmesinde ve Türkçe yer isimleriyle kullanılmaya başlanır. Öte yandan Kıbrıslı Türklere uygulanan uluslararası posta ambargosu nedeniyle bu dönemde yurtdışına mektup gönderilmesi de pek kolay olmayacaktır.

Barış Harekatı'ndan bir hafta sonra adanın kuzeyindeki Türk bölgesinde Türkçe posta damgaları hizmete girmeye başlar. Buna göre 27 Temmuz 1974

131 Pierre Oberling, *Kıbrıs Faciası*, Ankara, 1990, s. 16.

132 Samtay Vakfı, *Özgürlük ve Barış 27 Yaşında*, Gazi Mağusa, Temmuz 2001, s. 91.

133 Pierre Oberling, *a.g.e.*, s. 16.

134 Ali Fikret Atun, *Yunan Karakterinin Anatomisi*, Lefkoşa, 1996, s. 36. Derviş Manizade, *a.g.e.*, s. 509.

135 Pierre Oberling, *a.g.e.*, s. 17.

136 K. Rüstem and Brother, *North Cyprus Almanack*, Londra, 1987, s. 16

137 Halil Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Ankara, 1987, s. 43

138 Sevinç Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul, 1977, s. 316

139 Özkan Konca, "Dünden Bugüne Kıbrıs", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Nisan 1995, Sayı 25, s. 7

140 KTMA, *Kıbrıs Barış Harekatı Dosyası*

günü Girne, 9 Aralık 1974’de Trikomo, 1 Mart 1976 sonrasında Trikomo yerine Türkçe İskele ismi, 9 Aralık 1974’te Omorfo, 1 Mart 1976 sonrası Türkçe Güzelyurt ismi, 16 Aralık 1974’te Değirmenlik, 27 Ocak 1975’te Lefkonuk, 1 Mart 1976’da Geçitkale, 3 Mart 1975’te Lapta, 3 Şubat 1975’den itibaren de Yenişehir-Lefkoşa damgaları kullanılır. Bu dönemde resmi daireler yanında Kıbrıs Türk toplumunun da en büyük sıkıntılarından birisi ise mektup yazacak zarf bulamamaktır. Yetkililerin elinde sadece Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden kalma zarflar ve antetli kâğıtlar bulunmaktadır ve bu sorun çözülmünceye kadar bunların üzeri karalanmak, zarfların arka yüzlerini kullanmak veya zarfların arka taraflarına da yazmak suretiyle soruna çözüm bulunmaya çalışılır.

11.a. Kızılhaç Mesaj Formları

1975 yılında KTFD’nin kurulmasının ardından Rumların Türkler üzerindeki baskı kurma gayretleri de son bulmaz ve son olarak 1979’da Rio de Jenerio’da toplanan Dünya Postalar Birliği (Universal Postal Union/UPU) kongresinde KTFD aleyhine muazzam bir propaganda faaliyetine girişerek üye ülkelerin bu devleti kanundışı kabul etmeleri kararını çıkartırlar. Bu kararın alınmasının ardından KTFD de karşı hamleler içerisine girer. Bu noktada karşılaşılan husus ise Kızılhaç Mesaj Formu kullanımudur. “Kızılhaç Esir Mektubu” da denilen söz konusu mesaj formları Kızılay ve Kızılhaç gibi insani yardım kuruluşları tarafından savaş ve çatışma ortamlarının bulunduğu yerlerde evlerini terk etmek zorunda kalan, ailelerinden haber alamayan veya esir düşen kişiler tarafından kullanılan bir posta haberleşme şeklidir. Bu uygulama halen dünyanın farklı noktalarında uygulanmaktadır ve Türkiye’yi ilgilendiren en son uygulama ise eski Yugoslavya’da çıkan savaşın ardından özellikle Boşnak göçmenler tarafından kullanılan ve Türk askerinin de güvenliğini sağladığı posta haberleşmesidir. Kıbrıs adasında da 15 Temmuz 1974 sonrasında ailelerin bölünmesi, insanların daha güvenli yerlere göç etmeye başlamaları ve karşılıklı esirlerin alınmasıyla birlikte Kızılhaç devreye girer ve bu mesaj formlarını insanlara dağıtır. Adada dağıtılmaya başlanan ilk formlar İngilizce, Almanca ve Fransızca matbu ifadelerle yazılı olmasına rağmen daha sonra bu formlar Türkçe-İngilizce-Rumca olarak üç dilde hazırlanır ve servis edilir. Bu formların ön tarafında mektubu yazan kişiyle ilgili bilgi kısmı ve adres bulunmaktadır. Hemen altında da mektup yazılan kişinin ismi, yaşadığı yer, anne ve baba adı kısmı bulunmaktadır. Mesaj formunun arka tarafında ise alıcıya yazılan 25 kelimelik mektup için boş yer bulunmaktadır. Mektubu yazarlar sadece aileyle ilgili ve kişisel bilgileri aktarabilmektedirler. Bunun dışına çıkan mektuplar ise alıcısına ulaştırılmaz. 25 kelime sınırlaması savaşın devam ettiği günlerde 12 kelimeye kadar düşürülür. Bu kısıtlamalar içinde aile haberlerini yazan kişi mektubunu Kızılhaç yetkilisine teslim eder. Mektubun alıcıya ulaştırılmasının ardından o da aynı form üzerine kendisiyle ilgili kısa bazı bilgileri yazar ve yine Kızılhaç görevlisine teslim eder. Böylece mesaj formu belli bir zaman dilimi

içerisinde ilk gönderen kişiye geri gelmiş olur. Bu uygulamanın tek istisnası Türk tarafında kalan Rumlar olur. Bu mesaj formlarından Türk esirler de Rum esirler de istifade ederler. Burada örneği verilen Kızılhaç Mesaj Formu da 15 Temmuz 1974 tarihinde günü Gaziveren köyündeki kızını ve eşini merak eden Saadet Eseri tarafından Kızılhaç temsilcisine teslim edilerek gönderilmiştir¹⁴¹;

“Sevgili Kızım Hülya ve damadım Hüseyin,

Bizler iyilikte, sizin sağ ve selamette olmanızı bize bildirmenizi rica ederim. Hüseyin’in ailesini merak ediyoruz. Bize en erken bir zamanda bildirin.”

Mektup yazılan aile bireyleri 15 Temmuz 1974 günü risk altında değillerdir. Mektubu alan Saadet Eseri’nin kızı da hemen iki gün sonra cevabını formun arka yüzüne yazarak gönderir¹⁴²;

“Canım anneciğim ve kardeşlerim,

Ben, Hüseyin ve bütün ailemiz iyiyiz. Merak etmeyin. Kaynım Kıbrıs’a geldi. Size geldi mi bildirin. Neneme ve bütün aileye selam. Türk askerlerimiz bizi kurtardı. Semra kaynanasına haber yollasın, çok merak eder. Hülya-Hüseyin.”

Bu mesajda söz konusu kişinin “Türk askerlerimiz bizi kurtardı.” ifadesi daha Türk askeri adaya ayak basmadığından kayda değerdir ve muhtemelen bölgede görev yapan TMT mensubu mücahitlerle KTKA personeli Türk askeri kastedilmektedir¹⁴³. Adaya yönelik Türk müdahalesinin 20 Temmuz 1974 sabahı başlamasının ardından Türkiye’nin Lefkoşa Büyükelçisi Asaf İnhan ve dönemin TMT Bayraktarı Kur.Alb.Arif Eryılmaz da Rauf R. Denктаş’ı bilgilendirirler¹⁴⁴. Bu arada köyde bulunan Hülya Karamehmet annesine bir mesaj formu daha gönderir¹⁴⁵;

“Anneciğim ve kardeşlerim ben ve Hüseyin diğer ailemiz sağ ve salimiz. Merak etmeyin. Durumunuzu arkaya yazın.”

Gaziveren bölgesine adaya çıkartma yapan Türk askerinin henüz gelememiş olması nedeniyle çok zor durumda kalan ve üstün Rum güçleri karşısında av tüfekleriyle savunma yapan Gaziveren köylüleri de bir süre sonra cephanelerinin bitmesinin ardından teslim olmak zorunda kalırlar¹⁴⁶. Köye giren silahlı Rum güçleri kendilerini günlerdir meşgul edenlerin askerler değil de Gaziverenli köylüler olduğunu görünce insanlara psikolojik işkenceler uygulamaya başlar. BM’nin araya girmesi sonrasında günler sonrasında kadınlar ve çocuklar serbest bırakılırken erkekler ise Yeroşibu esir kampına götürülürler ve bu esirlerin arasında Hüseyin Karamehmet de vardır. Hayatta

141 Saadet Mehmet’in gönderdiği 15 Temmuz 1974 tarihli esir mektubu

142 Hülya Karamehmet’in gönderdiği 17 Temmuz 1974 tarihli esir mektubu

143 Pierre Oberling, *The Road To Bellapais*, New York, 1982, s. 160

144 Rauf R. Denктаş, “Anadolu’nun Ümit Rüzgârları “, *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Lefkoşa, Temmuz 1988, Sayı 8, s. 2

145 Hülya Karamehmet’in gönderdiği 20 Temmuz 1974 tarihli esir mektubu

146 Hüseyin Karamehmet’le 12 Nisan 2011 günü Lefkoşa’da yapılan görüşme.

kalmayı başaran, Rumlara esir düşmeyen, ancak Türk bölgesine geçemeyenler ise Agrotur ve Episkopi İngiliz özerk askeri üsler bölgesine sığınır. Bunlardan birisi de Mağusa'nın Balalan (Bladanisso) köyünden Karaayşe Batsali de İngiltere Yorkshire'da bulunan William Taylor isimli tanıdığına 24 Temmuz 1974 tarihli bir haber göndermeye muvaffak olur¹⁴⁷;

“ Sevgili Taylor,

İyilik haberlerimizi Kızılhaç vasıtasıyla araştırdığın için çok teşekkürler. Hepimiz iyiyiz. Lütfen iyi dilekelerimizi eşine ilet. Sevgilerimle. Karaayşe.”

Yeroşibu esir kampına götürülen Hüseyin Karamehmet buradan da BM gözlemcileri nezaretinde ailesine mesaj göndermeyi başaracaktır¹⁴⁸;

“Hülya ben iyiyim. Sizleri merak ediyorum. Annenden, kardeşlerinden haber var mı? Para gönderin. Eniştelirim iyidirler. Selamlar.”

Kızılhaç'ın uyguladığı 25 kelime sınırlaması daha sonra 12'ye indirilmesine rağmen bunun insanlarda yarattığı rahatsızlık ve psikolojik sıkıntı nedeniyle özellikle BM yetkilileri tarafından bazı müsamahalar söz konusu olur.

11.b. 1974 Askeri Posta Haberleşmesi

1960 antlaşmalarına uygun davranarak Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 günü tek başına Kıbrıs'a yönelik bir askeri harekât başlatmasının ardından adaya çıkan Türk askeri personelinin Türkiye'yle nasıl haberleşeceği konusunda kısa süreli bir tereddüt yaşanır. Savaşan askerlerin yakınlarına haber gönderme konusunda sıkıntı yaşamamaları için bulunan ilk çözüm ise Kıbrıs'taki askeri personelin yazıp bağlı buldukları birlik komutanlıklarına verdikleri mektupların çıkarma gemileriyle Mersin'e getirilmesi şeklinde olur. Genelkurmay Başkanlığı ile PTT Genel Müdürlüğü arasında varılan anlaşma sonrasında bu askeri mektuplar 1960'lı yıllarda Kızılay aracılığıyla gönderilen mektuplar gibi Mersin Postanesi'nde adadan gelen ve adaya gidecek olan mektupların toplandığı özel birime getirilir. Bu mektuplar için Mersin Postanesi'nde 31 numaralı Mersin damgası hazırlanmıştır. 20-27 Temmuz 1974 sürecinde ve sadece bir hafta süreyle askeri posta faaliyetleri Mersin 31 damgası vurulmak ve Mersin Postanesi aracılığıyla gönderilmek suretiyle yapılır. 27 Temmuz 1974 sonrasında soruna daha kalıcı bir çözüm bulabilmek amacıyla adada askeri postane açılmasına karar verilir. Bu bağlamda Gazi Mağusa merkez olmak üzere Lefkoşa, Mirtu¹⁴⁹, Paşaköy, Girne, Lefke'de askeri postaneler açılır. Bu postanelerden Lefke sadece bir gün açık kalmış ve 28 Temmuz 1974 tarihinde kapatılmıştır. Halen adada görev yapan KTBK Komutanlığı personeline hizmet

147 Batsali Karaayşe tarafından 24 Temmuz 1974 tarihinde İngiltere'ye gönderilen askeri mesaj formu

148 Hüseyin Karamehmet tarafından gönderilen 24 Ağustos 1974 tarihli esir mektubu

149 Mirtu Askeri Postanesi daha sonra isim değişikliği nedeniyle Çamlıbel Askeri Postanesi olarak hizmete devam eder.

eden ve Gazi Mağusa Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Lefkoşa, Girne, Paşaköy, Çamlıbel ve Değirmenlik'te 6 aylık sürelerle görevlendirilen PTT personeli çalışmaktadır. Söz konusu askeri postanelerin tamamı askeri kıışlaların içinde hizmet vermektedir ve "As. Pos." şeklinde başlayan kod numaraları vardır.

Savaşın devam ettiği 20 Temmuz-16 Ağustos 1974 döneminde askeri posta haberleşmesi açısından farklı bir uygulama daha vardır. Buna göre Genelkurmay Başkanlığı tarafından Kıbrıs'a getirilecek Türk savaş muhabirlerini taşıyan helikopterler vasıtasıyla da asker mektupları adaya ulaştırılır. Özellikle Kıbrıs'ta bulunan yakınlarından haber alamayan asker aileleri için bu uygulama son derece pratik sonuçlar doğurur. Bu uygulamaya söz konusu savaş muhabirleri de destek verir. Örneğin bu kapsamda Ankara'daki askeri karargâhta kendisine teslim edilen asker mektuplarını adaya getiren Hürriyet gazetesi muhabiri vasıtasıyla bu mektupların üzerine "Hürriyet Asker Postası" şeklinde bir kaşe vurulur¹⁵⁰. Adaya gelince askeri makamlara teslim edilen mektuplar üzerinde ismi yazılı askeri personele vakit kaybetmeden teslim edilir.

Sonuç

1 Nisan 1955 günü başlayan EOKA saldırılarıyla aşama hakları ellerinden alınan, yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan Kıbrıs Türkleri Türkiye'nin Yunanistan ve İngiltere'yle birlikte garantör devlet olduğu, 16 Ağustos 1960 tarihinde tesis edilen Kıbrıs Cumhuriyeti ile de istediği huzur ve güven ortamına kavuşamaz. Bu süreç Kıbrıs Türkleri için esaret, acı, gözyaşı ve göç anlamına gelmektedir. Sadece dış dünyayla değil, ada içinde de köyler ve kasabalar arasında iletişim ağları kesilen, Rum baskıları altında her türlü hakları ellerinden alınan Kıbrıs Türkleri bütün olumsuzluklar ve çaresizliklere rağmen haberleşmenin yolunu şu veya bu şekilde bulacaklardır. 1960 sonrasında Kıbrıs Türk Postaları damgasıyla başlayan süreçte Rumların ambargo ve yıldırma taktikleri Kıbrıs Türklerinin kararlı yaklaşımları, pes etmemeleri ve çok zor şartlar altında profesyonel bir askeri eğitimden geçmedikleri halde tepki göstererek çözüm yolları üretmeye yönelik gayretleri savaş postası bağlamında dünyanın belki de ilk ve tek haberleşme usullerini ortaya çıkarır. Bu çerçevede Kıbrıs Türk Postaları damgalarıyla başlayan, H/M ve KOKKNA damgasıyla Erenköy'de devam eden, ardından Taksi Postası olarak karşımıza çıkan, Ankara Yenişehir ve İskenderun uygulamalarıyla Türkiye'nin de dâhil olduğu süreç son olarak Sosyal Yardım Pulu ile 1973 yılına kadar gelir. Bu arada askeri postaneler ve Kızılay/Kızılhaç esir mektuplarını da bu uygulamalar arasına almakta fayda vardır. Eşit haklara sahip iki kesimli bir toplum hayatından başka bir düşünceleri olmayan, yayılcı bir zihniyeti asla taşımayan ve adada devamlı olarak esaret, çaresizlik, göç, zulüm, baskı, izolasyonlar ve tecrit uygulamalarıyla karşılaşan

150 Kıbrıs Gazisi Fikret Gökçe ile 15 Ağustos 2016 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

Kıbrıs Türk halkı direnmesinin karşılığını 20 Temmuz 1974 tarihinde alır ve bugün KKTC'ye kadar ulaşan yol da ardına kadar açılır. Kıbrıs Türklerinin askeri ve sivil haberleşme bağlamında çaresizliklerin içinde kendilerine çıkış yolu bulma gayretleri, H/M'den Kızılay postasına, Taksi Postası çabalarından İskenderun ve Mersin üzerinden yapılan haberleşmeye kadar uyguladığı hemen bütün yollar iletişim tarihi açısından da dünya üzerinde bir ikincisi olmayan çabalar olarak tarihteki yerini alır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).
Ulvi Keser Özel Arşivi (UKÖA)¹⁵¹.
Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi (KGMA).
Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA), Kıbrıs Barış Harekâtı Dosyası.
KTMA, TMT Arşivi. Dosya No. 1188/37 ve 298/007.
KTMA, EOKA Arşivi. Dosya No. 1318 ve 1319.
İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşivi.

II. Kitaplar

- ALASYA, Halil Fikret, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Ankara, 1987.
ATUN, Ali Fikret, *Yunan Karakterinin Anatomisi*, Lefkoşa, 1996.
BALIKÇIOĞLU, Osman, *Özgür İkili; Alikko ile Caher'in Öyküsü*, Hey Print&Design, Londra, Kasım 2013.
Bayrak Radyo ve Televizyon Kurumu, BRTK, Lefkoşa, 1988.
DENKTAŞ, Rauf Raif, *Koloni İdaresinde Kıbrıs Türkleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1997.
DENKTAŞ, Rauf R., *Rauf Denктаş'ın Anıları, Cilt I*, İstanbul, 1996.
DURREL, Lawrence, *Acı Limonlar; Kıbrıs-1956*, İstanbul, Belge Yay. Eylül 1992.
DRUŞOTİS, Makarios, *Karanlık Yön EOKA*, Galeri Kültür Yay., Lefkoşa, 2005.
ERDİM, Halil, *Lapta Türklerinin Geçmişinden Kesitler; Göç Destanı-I*, Lefkoşa, Aralık 2007.
ERDİM, Halil, *Lapta Türklerinin Geçmişinden Kesitler-II; Göçmenlik Yılları*, (Basım yeri belli değildir.), Lefkoşa, Aralık 2010.
ERTUGHRUL, Jeff, *The Postal Services of Cyprus*, Londra, Haziran 1964.

151 Bu araştırma kapsamında değerlendirilen ve Kıbrıs Türklerinin 1955-1974 sürecinde istifade ettikleri yazılı haberleşme teknikleriyle ilgili bütün sivil ve askeri yazışma örnekleri bu arşivden istifade edilerek hazırlanmıştır.

- FOLEY, Charles, *Guerrilla Warfare and EOKA; General Grivas*, Longman yay., Londra, 1964.
- GRIVAS, Georgios, *EOKA Mücadelesi Tarihi 1955-1959*, Lefkoşa, 1972.
- HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş Tarafından Verilen Konferans; Kıbrıs Meselesinde Vizyon, İstanbul, 1994.
- HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, *Gayri Nizami Harp*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1968.
- HILL, Sir George, *A History Of Cyprus, Volume I*, Cambridge University Press, 1949
- K. Rüstem and Brother, *North Cyprus Almanack*, Londra, 1987.
- KOTAK, İsmet, *Şu Bizim Kıbrıs-I Unutulan Tarihi Gerçekler*, Ajans Yay., Ocak 2012, Lefkoşa.
- MENGÜÇ, Arslan, *Ben Tremeşeli Mehmet Ali*, (Yaymevi belli değildir.) Lefkoşa, 2013.
- NAŞİT, Engin, *Nişan Yüzüğü; Limasol Direnişi*, Lefkoşa, Okman Printing.
- PARKER, Robin, *Aphrodite's Realm*, Zavallis Press, Lefkoşa, 1962.
- OBERLING, Pierre, *Kıbrıs Faciası*, Ankara, 1990.
- OBERLING, Pierre, *The Road to Bellapais*, Columbia University Press Yay., New York, 1982.
- ÖZAD, Murad Hüsnü, *Baf ve Mücadele Yılları*, Akdeniz Haber Ajansı Yay., İstanbul, Temmuz 2002.
- SAMTAY VAKFI, *Özgürlük ve Barış 27 Yaşında*, Gazi Mağusa, Temmuz 2001.
- SAYIL, Altay, *Bayrak Bayrak Bayrak; Bayrak Radyosu'nun İlk Üç Ayında Yaptığı Tarihi Yorumlar*, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yay., Lefkoşa, Şubat 2000.
- THE UNITED NATIONS, *The Blue Helmets*, New York, 1990.
- TOLGAY, Ahmet, *Şahinler Yılı*, KTMD Yay., Lefkoşa, 1996.
- TOLUNER, Sevinç Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul, 1977.
- YAVUZALP, Ercüment, *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1993.

III. Makaleler

- ANTONIADES, Euripidies, "The Liberation Struggle in Cyprus and Greek-Cypriot Press: The Positions of the Leading Greek-Cypriot Press in 1957-1960. The Case of Eleftheria Newspaper", *Atiner's Conference Paper Series*, Atina, Temmuz 2014, s. 9-23.

- ÇAKMAK, Hakan, "Feriha Coşkun Çürükoğlu", *Passatempo*, Şubat 2014, Sayı 34, s. 19-22.
- DENKTAŞ, Rauf R., "Anadolu'nun Ümit Rüzgârları ", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Lefkoşa, Temmuz 1988, Sayı 8, s. 2.
- DIMITRAKIS, Panagiotis, "British Intelligence and the Cyprus Insurgency, 1955-1959", *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Cilt 21, Sayı 2, 2008, s. 370-389.
- HOCA, Emine, "Bir Dönem, Üç Kadın", *Medya*, Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği, Temmuz 2014, Sayı 9, s. 53.
- KESER, Ulvi, "Askeri Posta; 1964 Erenköy", *Çizgi Ötesi Dergisi*, KHO Yay., Sayı 2, Ankara, Ocak 1994, s. 25.
- KESER, Ulvir, "Cyprus Covers Handled By Turkish Postal Service In Turkey", *OPAL The Journal of Oriental Philatelic Association of London*, Whole No. 208, Londra, April (Nisan) 2004, s. 12-15.
- KESER, Ulvi, "Üç İnsan, Üç Anı", *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, KTKD Yay., Cilt 16, No.3, Ankara, Mayıs-Haziran 2003, s. 2.
- KONCA, Özkan, " Dünden Bugüne Kıbrıs ", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Nisan 1995, Sayı 25, s. 7.
- IRKAD, Ulus, "Müzik Öğretmenim Fikret Özgün", (Editör Prof. Dr. Naciye Doratlı), *VII. İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler Sempozyumu*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazi Mağusa, KKTC, s. 43-47.
- OLGUN, Aydın, "Kıbrıs'ın Sesi Radyosu", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 46, Ekim 2001, Lefkoşa, s.27.
- TAMÇELİK, Soyalp, "Türk Mukavemet Teşkilatı'nda Muhabere Sistemlerinin Özellikleri", *Journal For Cypriot Studies*, Cilt 3, Sayı 2, Mağusa, 1997, s. 127.
- TERZİOĞLU, M. Said Arif, "Kıbrıs Türkleri ve Türkiye Kızılay Derneği", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Lefkoşa, Kasım 1988, Sayı 6, s. 20.
- TÖRE, Elmaziye ve BAŞAR, Mustafa Aydın, (Yayına Hazırlayan Ulvi Keser) "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Görev Alan Kadın Kahramanlar", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu*, 21-25 Ekim 2010, Seferihisar-İzmir, s.410.

IV. Süreli Yayınlar

Çizgi Ötesi

Dünya

Güvenlik Kuvvetleri Dergisi

Haber Kıbrıs

Halkın Sesi

International Journal of Intelligence and Counterintelligence

Journal For Cypriot Studies

Kıbrıs

Kıbrıs Mektubu

Kıbrıs Postası

Medya

Meydan Kıbrıs

Milliyet

Nacak

OPAL The Journal of Oriental Philatelic Association of London

Passatempo

Yenidüzen

Yeni Volkan

V. Sözlü Tarih Çalışması

TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

Naciye Vardar ile 15 Ocak 2003 tarihinde İzmir’de yapılan görüşme.

TMT Mücahitler Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi merhum Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003’de Girne’de yapılan görüşme.

TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003’de Girne’de yapılan görüşme.

TMT üyesi Kemal Abdullah (Sahilboyulu) ile 27 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

TMT Lefkoşa Sancağı üyesi Erdoğan Tilki ile 15 Ağustos 2000 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

TMT lideri Alb. Rıza Vuruşkan’ın kızları Yasemin Vuruşkan Mesci ve Ferizet Vuruşkan ile 24 Kasım 2002 tarihinde yapılan görüşme.

- Eski TMT üyesi Osman Şan'la 30 Ocak 2017 tarihinde yapılan görüşme.
- Naciye Vardar ile 15 Ocak 2003 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.
- Pervin Eser ile 15 Ocak 2003 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.
- Eski TMT mensubu Mehmet Ersen ile 12 Nisan 2016 tarihinde Mağusa'da yapılan görüşme.
- Emekli Tuğgeneral Nihat İlhan ile 18 Nisan VE 19 Ekim 2007 günü Ankara'da yapılan görüşme.
- Hüseyin Karamehmet'le 12 Nisan 2011 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- Kıbrıs Gazisi Fikret Gökçe ile 15 Ağustos 2016 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.
- KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- TMT Mağusa Sancağı mensubu Mert kod isimli Necmi Gençay ile 27 Temmuz 2005 tarihinde Gazi Mağusa'da yapılan görüşme.
- Kıbrıslı filatelist ve araştırmacı Jeff Eughrul ile 15 Kasım 2007 tarihinde Londra'da yapılan görüşme.
- TMT mensubu Sümer Şehidoğlu ile 3 Mart 2017 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.
- Bayrak Radyosu eski çalışan Fuat Beyar ile 9 Mayıs 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- Meral Ertürk ile 15 Temmuz 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- Hüseyin Hes'in oğlu Adnan Ertay'la 11 Ekim 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- Süheyla Başaran ile 15 Mart 2017 tarihinde Boğaz/Girne'de yapılan görüşme.
- Ülkü Sarıkamış ile 8 Mart 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- Limasol göçmeni Konce Mehmet ile 14 Şubat 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.
- Aysel Süleyman ile 1 Mart 2016 tarihinde Melbourne/Avustralya'da yapılan görüşme.
- Güzide Tunç ile 12 Nisan 2015 tarihinde Lefkoşa'daki evinde yapılan görüşme.
- Eski TMT mensubu Fuat Veziroğlu ile 16 Kasım 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

VI. Diğer Kaynaklar

1955 sonrası süreçte Dr. Fazıl Küçük'le beraber çalışan Osman Güvenir'den alınan 20 Temmuz 2005 tarihli bilgi notu.

VII. Elektronik Kaynaklar

<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/KilometreTaslari.aspx?yil=1964>